

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут «Каразінський інститут міжнародних відносин
та туристичного бізнесу»
Кафедра міжнародних відносин

**КВАЛІФІКАЦІЙНА
РОБОТА МАГІСТРА**

**на тему: «ОБСЄ ЯК СКЛADOVA СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ
БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО
ПОРЯДКУ»**

Виконала:

студентка 2-го курсу, групи УВ-61
спеціальності 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»
ОПП «Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії»

Волинець Яна Михайлівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

Керівник:

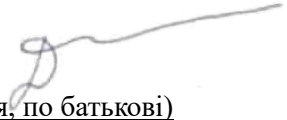
д.п.н., проф. Куц Галина Михайлівна

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)

Рецензент:

к.п.н., доц. Дібікова Юлія Сергіївна

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)

ХАРКІВ – 2025 р.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут «Каразінський інститут міжнародних відносин
та туристичного бізнесу»
Кафедра міжнародних відносин
Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»
Освітньо-професійна програма «Міжнародні відносини, суспільні комунікації
та регіональні студії»
Рівень вищої освіти: другий (магістерський)

ЗАТВЕРДЖУЮ
завідувач кафедри
Наталія ВІННИКОВА
« 2 » червня 2025 року
(зі змінами від 11.09.2025; 06.10.2025)

ЗАВДАННЯ **на кваліфікаційну роботу магістра**

Волинець Яни Михайлівни

(прізвище, ім'я та по батькові)

1. Тема роботи «ОБСЄ як складова системи європейської безпеки в умовах трансформації міжнародного порядку»

керівник роботи д.п.н., проф. Куц Галина Михайлівна

затверджені наказом по університету від «02» червня 2025 року № 4001-5/1325
зі змінами від «11» вересня 2025 року № 4001-5/3077, зі змінами від «6» жовтня
2025 року № 4001-5/3657

2. Строк подання здобувачем вищої освіти роботи 21 листопада 2025 р.

3. Перелік питань, які потрібно розробити:

- поняття та еволюція системи європейської безпеки;
- глобальні тенденції трансформації міжнародного порядку;
- миротворчий потенціал ОБСЄ в умовах багатопольярного світу;
- основні напрямки діяльності ОБСЄ у сфері політичної, військової та гуманітарної безпеки;
- інституційна структура ОБСЄ як організації європейської безпеки
- роль ОБСЄ у врегулюванні конфліктів в Європі;
- модернізація інструментів ОБСЄ для протидії сучасним безпековим викликам;
- проблеми ефективності інституційного механізму ОБСЄ в умовах трансформації міжнародного порядку;
- практичні напрямки співпраці України з ОБСЄ у сфері безпеки та прав людини.

4. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи	Строк виконання етапів
1	Вибір здобувачем теми КРМ і подання заяви на кафедру; затвердження теми та призначення наукового керівника; складання та затвердження індивідуального завдання на виконання КРМ	19.05.2025-30.06.2025
2	Підготовка вступу і розділу 1 КРМ	01.09.2025-30.09.2025
3	Підготовка розділу 2 КРМ	01.10.2025-15.10.2025
4	Підготовка розділу 3 КРМ	16.10.2025-31.10.2025
5	Підготовка висновків і переліку використаних джерел	03.11.2025-14.11.2025
6	Подання студентом завершеної КРМ науковому керівнику для перевірки та оформлення відгуку, перевірка КРМ на відсутність запозичень	17.11.2025-21.11.2025
7	Попередній розгляд КРМ на комісії від кафедри	24.11.2025-28.11.2025
8	Прийняття кафедрою рішення про допуск роботи до захисту в ЕК, оформлення та зовнішнє рецензування	01.12.2025-05.12.2025
9	Захист КРМ в ЕК і присвоєння випускникам кваліфікації	08.12.2025-24.12.2025

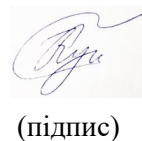
5. Дата видачі завдання: 2 червня 2025 року (зі змінами від 11.09.2025; 06.10.2025).

Здобувач вищої освіти

(підпис)

Яна ВОЛИНЕЦЬ
(ім'я, прізвище)

Керівник роботи

(підпис)

Галина КУЦ
(ім'я, прізвище)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ БЕЗПЕКИ.....	9
1.1. Поняття та еволюція системи європейської безпеки.....	9
1.2. Глобальні тенденції трансформації міжнародного порядку.....	16
1.3. Миротворчий потенціал ОБСЄ в умовах багатопольярного світу	22
Висновки до розділу 1.....	28
РОЗДІЛ 2. ДІЯЛЬНІСТЬ ОБСЄ У КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ПОРЯДКУ.....	30
2.1. Основні напрямки діяльності ОБСЄ у сфері політичної, військової та гуманітарної безпеки.....	30
2.2. Інституційна структура ОБСЄ як організації європейської безпеки.....	36
2.3. Роль ОБСЄ у врегулюванні конфліктів в Європі.....	45
Висновки до розділу 2.....	51
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ ПОСИЛЕННЯ РОЛІ ОБСЄ В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ БЕЗПЕЦІ.....	53
3.1. Модернізація інструментів ОБСЄ для протидії сучасним безпековим викликам.....	53
3.2. Проблеми ефективності інституційного механізму ОБСЄ в умовах трансформації міжнародного порядку.....	59
3.3. Практичні напрямки співпраці України з ОБСЄ у сфері безпеки та прав людини.....	64
Висновки до розділу 3.....	69
ВИСНОВКИ.....	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	74

ВСТУП

Актуальність теми зумовлена глибокими геополітичними змінами, що визначають конфігурацію сучасної Європи. Після завершення холодної війни ця організація стала одним із ключових інституційних майданчиків для забезпечення діалогу, превенції конфліктів та стабілізації регіонального середовища. Проте, як свідчать події останнього десятиліття, насамперед російська агресія проти України, ефективність ОБСЄ опинилася під суттєвим тиском. Відтак, необхідність комплексного аналізу її функцій, можливостей і обмежень є надзвичайно затребуваною, адже саме в період системних потрясінь стає очевидною важливість таких інституцій для збереження міжнародної безпеки. Парадоксально, але саме кризи, що кидають виклик традиційним механізмам безпеки, одночасно підкреслюють і унікальність ОБСЄ. З одного боку, організація зберігає значний потенціал завдяки своїй інклюзивності, що створює можливість для участі в її роботі різних геополітичних центрів. З іншого боку, принцип консенсусу, який за нормальних умов забезпечує баланс інтересів, у кризових ситуаціях може перетворюватися на інструмент блокування рішень. Саме це, як показує досвід 2014-2025 рр., робить ОБСЄ вразливою до маніпуляцій з боку держав, які застосовують силу всупереч базовим принципам Гельсінського заключного акту. Водночас, попри зазначені обмеження, актуальність дослідження зростає ще й тому, що ОБСЄ продовжує відігравати важливу роль у сфері моніторингу, захисту прав людини, демократичного врядування та контролю над озброєннями. Навіть часткове згортання окремих місій не знижує значення наявних інструментів організації, які залишаються критичними для зменшення напруженості, попередження ескалації та фіксації порушень міжнародного права. Більш того, реформи, про які активно дискутують європейські держави, відкривають можливість оновлення підходів до безпекової співпраці та адаптації ОБСЄ до нової геополітичної реальності.

Ступінь вивченості теми. Попри значний теоретичний доробок, комплексне розуміння ОБСЄ саме як структурного елемента оновленої

системи європейської безпеки в умовах затяжної війни РФ проти України та глибинної реорганізації європейських інститутів безпеки все ще залишається недостатньо розробленим. У працях М. Фрейре [33; 34], Д. Васича і В. Станковича [79], а також у колективних виданнях «OSCE Insights» під редакцією К. Фрізендорфа та А. Картсонакі [35–37; 54] простежується еволюція мандату Організації, від інструментів «м'якої» безпеки до реагування на масштабну війну в Європі. Проте, попри значний масив досліджень, системне осмислення місця ОБСЄ у формуванні нової архітектури безпеки лише поступово вибудовується. Зростання інтересу до ролі ОБСЄ в умовах російсько-української війни та загальної кризи європейського порядку безпеки видно у роботах Г. Шелест [71; 72], У. Шрьодера [69], Н. Генрі [47], а також у численних аналітичних доповідях мережі ОБСЄ Мережа аналітичних центрів та академічних установ [48; 50]. Дослідження діяльності Спеціальної моніторингової місії (А. Гертель [46], Ф. Оберсон [61], офіційні звіти ОБСЄ [62; 63] доповнюються працями, присвяченими взаємодії Організації з іншими інститутами безпеки: ЄС та НАТО. Зокрема, важливими є напрацювання Л. Дебюїсер [23], Г. Дейкстри [27], Н. Бремберга та співавторів [20; 78], а також аналітика SIPRI [21; 74], які демонструють розбіжності та потенціал координації між цими структурами. Ширше бачення трансформації європейського безпекового порядку представлено у працях Ф. Зонгпінга [80], К. Енгельбрект [29], В. Кемпа [52] та в монографії Ф. Зонгпінга, М. Хуан і В. Дзу [32].

Мета – визначити роль ОБСЄ у системі європейської безпеки в умовах трансформації міжнародного порядку

Завдання дослідження:

- визначити поняття та простежити еволюцію системи європейської безпеки в контексті глобальних тенденцій трансформації міжнародного порядку;
- розкрити інституційну структуру ОБСЄ та визначити її основні напрями діяльності у політичній, військовій та гуманітарній сферах;

- з'ясувати миротворчий потенціал ОБСЄ та визначити роль організації у врегулюванні конфліктів у Європі в умовах багатопольного світу;
- виявити ключові проблеми та обмеження ефективності інституційного механізму ОБСЄ в умовах трансформації міжнародного порядку;
- визначити практичні напрями співпраці України з ОБСЄ у сфері безпеки, прав людини та врегулювання конфліктів;

Об'єкт – система європейської безпеки

Предмет – діяльність ОБСЄ у забезпеченні європейської безпеки в умовах трансформації міжнародного порядку.

Теоретико-методологічна база дослідження спирається на комплекс підходів, що дозволяють всебічно проаналізувати динаміку розвитку організації та її роль у сучасних геополітичних процесах. Насамперед варто зазначити, що ключовим теоретичним підґрунтям слугує реалістична парадигма, яка, власне, акцентує увагу на тому, як держави, зберігаючи пріоритет національних інтересів, використовують інституційні механізми для забезпечення стабільності та стримування конфліктів. Водночас, відповідно до ліберально-інституціоналістського підходу, ОБСЄ розглядається як майданчик для співпраці, діалогу та формування норм, що сприяють зниженню напруженості між державами та виробленню спільних стандартів у сфері безпеки. Не можна оминати й конструктивізм, який, по-перше, підкреслює значення ідентичностей, історичних наративів і соціальних практик, а по-друге, дозволяє глибше зрозуміти роль цінностей і взаємного сприйняття у діяльності організації, зокрема в контексті довіри та превентивної дипломатії.

Методологічно дослідження ґрунтується на системному методі, що дає змогу розглядати ОБСЄ як цілісну, проте внутрішньо диференційовану структуру, елементи якої: політичний, військовий, гуманітарний та превентивний напрями, перебувають у постійній взаємодії. Також застосовується інституційний метод, адже саме він дозволяє простежити

еволюцію формальних процедур, механізмів ухвалення рішень та специфіку консенсусної моделі, яка, з одного боку, забезпечує інклюзивність, а з другого суттєво ускладнює реагування на кризи. Крім того, використовується порівняльний метод для аналізу співвідношення інструментів ОБСЄ з підходами ЄС і НАТО, що, як відомо, дає змогу визначити унікальність організації та її функціональні обмеження. Нарешті, метод аналізу документів дає підстави, по-перше, встановити реальні пріоритети діяльності організації, а по-друге, оцінити зміни у її безпековому дискурсі під впливом трансформації міжнародного порядку.

Інформаційна база дослідження охоплює широкий комплекс джерел, що у своїй сукупності забезпечують як теоретичне, так і емпіричне підґрунтя для комплексного аналізу. Насамперед використовуються нормативно-правові документи Організації з безпеки і співробітництва в Європі. Крім того, вагомим джерелом інформації виступають рішення Постійної ради та документи ОБСЄ у сфері врегулювання конфліктів, демократизації, виборчого моніторингу та зміцнення довіри між державами-учасницями. Поряд із нормативною базою застосовуються офіційні матеріали державних органів України та Європейського Союзу, зокрема щорічні звіти МЗС України, інформаційні бюлетені Європейської служби зовнішніх дій, аналітичні матеріали Європейського парламенту та Європейської комісії. Нарешті, важливою складовою інформаційної бази є сучасна наукова література – монографії, наукові статті у фахових журналах, матеріали експертних центрів, які, власне, інтерпретують діяльність ОБСЄ у більш широкому контексті глобальних трансформацій.

Практичне значення отриманих результатів. Запропоновані у кваліфікаційній роботі магістра теоретичні положення та висновки можуть бути використані у формуванні комплексних рекомендацій щодо вдосконалення регіональних безпекових механізмів; отримані висновки мають значення для національних урядів, які прагнуть ефективніше інтегруватися у спільний простір європейської безпеки, вони допомагають визначити

оптимальні формати взаємодії держав з інституціями ОБСЄ, забезпечити узгодження національних політик з багатосторонніми нормами та принципами, а також розробити більш реалістичні стратегії залучення до врегулювання конфліктів; практичне значення проявляється і в можливості удосконалення нормативно-правових підходів до функціонування регіональних організацій; у навчальному процесі Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна та інших вищих навчальних закладів при розробці та викладанні дисциплін, за програмами підготовки магістрів міжнародних відносин, суспільних комунікацій та регіональних студій.

Апробація дослідження була здійснена у вигляді публікації тез наукової доповіді для участі у Всеукраїнському науково-практичному круглому столі «Стратегічні напрями зовнішньої політики та дипломатії країн світу» (м. Харків, 21 листопада 2025 р.), на тему: «The activities of the OSCE in the context of the transformation of the international order».

Структура роботи. Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що налічує 80 найменувань. Загальний обсяг роботи становить 84 сторінки, з яких основного тексту – 75 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

1.1. Поняття та еволюція системи європейської безпеки

Оскільки система європейської безпеки перебуває у постійній трансформації, її поняття та еволюція становлять об'єкт глибокого наукового аналізу, що охоплює історичні, інституційні та концептуальні виміри. У найзагальнішому сенсі система європейської безпеки визначається як сукупність політичних, військових, економічних та правових механізмів, за допомогою яких держави та міжнародні організації Європи забезпечують стабільність, запобігають конфліктам і реагують на загрози [29, с. 205-206]. Водночас, попри універсальність цього визначення, дослідники наголошують, що європейська безпека ніколи не була статичною; навпаки, вона формувалася під впливом історичних зламів, від Вестфальського миру 1648 року, який заклав основи сучасної системи суверенних держав, до завершення холодної війни та сучасних гібридних протистоянь. Саме тому, з точки зору структурної динаміки, система європейської безпеки являє собою складний комплекс норм, практик і інституцій, що адаптується до змін міжнародного середовища [19]. Для розуміння її еволюції доречно виділити кілька ключових історичних етапів. Перший етап охоплює період від Вестфальського миру до Першої світової війни. Хоча в той час формально не існувало інституціоналізованої системи континентальної безпеки, однак склалися механізми балансування сил, які уможливлювали збереження відносної рівноваги між великими державами Європи. Наприклад, Віденський конгрес 1814-1815 років створив «концерт європейських держав», що координував зусилля монархій для недопущення ревізії післянаполеонського порядку. Проте цей баланс був вразливим: взаємні підозри, колоніальні суперечності та мілітаризація призвели до краху системи і вибуху війни 1914 року.

Другий етап розвитку – міжвоєнний період, який характеризувався спробами побудувати колективну безпеку. Ліга Націй стала першою

інституцією, що мала на меті попередження воєн шляхом створення норм міжнародного права, примирення між державами та санкційного механізму. Однак, як показує історія вторгнення Італії до Ефіопії у 1935 році, Ліга виявилася безсилою у стримуванні агресорів [52]. Загалом відсутність реальних інструментів примусу та небажання держав жертвувати національними інтересами заради колективної відповідальності зумовили крах цієї моделі та відкрили шлях до Другої світової війни.

Третій етап – формування біполярної структури безпеки після 1945 року. Він став одним із найвизначальніших у сучасній історії Європи. Поняття європейської безпеки набуває нового змісту, зокрема воно починає визначатися через призму протистояння між НАТО, створеною у 1949 році, та Організацією Варшавського договору 1955 року. У цьому контексті система безпеки спиралася на стримування, ядерний баланс і контроль над озброєннями. Цікаво, що навіть у період конфронтації сторони намагалися створювати ефективні механізми узгодження, як-от Гельсінський заключний акт 1975 року, що започаткував процес НБСЄ (майбутньої ОБСЄ) [34, с. 127-128]. Саме він заклав основи принципів непорушності кордонів, територіальної цілісності та дотримання прав людини, які й сьогодні становлять важливу частину нормативного фундаменту Європи. Після завершення холодної війни система європейської безпеки увійшла в четвертий, умовно постбіполярний етап. Багато вчених характеризують його як «євроцентричний» або «ліберальний» безпековий порядок [8]. На практиці він передбачав поширення норм демократії, інтеграцію Центральної та Східної Європи до ЄС і НАТО, а також активізацію діяльності ОБСЄ як платформи діалогу. Розширення НАТО у 1999 та 2004 роках, вступ нових членів ЄС у 2004 та 2007 роках стали визначальними процесами, що перетворили структуру європейської безпеки, наблизивши її до континентальних масштабів. Проте одночасно посилювалися і нові виклики: «заморожені конфлікти», етнополітичні суперечності, проблеми енергетичної безпеки, тероризм та кіберзагрози. Так, війни у колишній Югославії 1990-х років актуалізували питання гуманітарних інтервенцій і

необхідність спільних операцій, що призвело до появи Спільної політики безпеки та оборони ЄС (СПБО) [11]. Після 2014 року, коли РФ здійснила анексію Криму та розпочала війну на Донбасі, європейська система безпеки вступила у нову фазу кризи. У теоретичному вимірі дослідники заговорили про крах ліберального постхолодно-воєнного порядку та повернення до логіки жорсткого силового протистояння [13]. Російсько-українська війна, що набула повномасштабного характеру у 2022 році, стала найбільшим викликом безпеці Європи після 1945 року [3]. Водночас, характер цієї агресії продемонстрував появу нової, гібридної природи загроз: одночасне застосування військової сили, кібератак, інформаційних операцій, енергетичного шантажу, дипломатичного тиску. Система європейської безпеки була змушена реагувати комплексно, мобілізуючи ресурси НАТО, ЄС, ООН та національних держав [14].

З огляду на це, концептуальні підходи до визначення поняття європейської безпеки суттєво змінилися. Якщо раніше її трактували переважно у військово-політичній площині, то нині це багатовимірна категорія, що включає економічний, гуманітарний, інформаційний, екологічний та техногенний виміри [10]. Концепція «широкої безпеки», що виникла у 1990-х роках у рамках Копенгагенської школи, розглядає безпеку як процес сек'юритизації різних сфер суспільного життя. У свою чергу, концепція «людської безпеки», що активно розвивається у системі ООН та ЄС, акцентує увагу на безпеці індивіда, його правах та добробуті. Одним із ключових інструментів такої стійкості стала інституційна архітектура Європи. НАТО зберігає центральне місце у військово-політичному вимірі, забезпечуючи стримування через механізм колективної оборони за статтею 5 Вашингтонського договору. Показовим є вступ Фінляндії у 2023 та Швеції у 2024 роках, що демонструє переосмислення нейтралітету під впливом нових загроз [76]. У той же час Європейський Союз поступово нарощує стратегічну автономію, розвиваючи оборонні ініціативи, такі як PESCO чи Європейський фонд оборони. ОБСЄ, попри ослаблення через блокування консенсусу Росією,

все ще залишається важливою платформою для моніторингу, попередження конфліктів та забезпечення виборчих стандартів [38].

Сучасний етап еволюції системи європейської безпеки пов'язаний також із переосмисленням ролі права та норм. Принципи міжнародного права, закріплені в Уставі ООН та Гельсінському акті, зазнали серйозного випробування. Проте реакція ЄС, НАТО і більшості європейських держав на агресію проти України: масштабні санкції, військова допомога, міжнародні коаліції, свідчить про прагнення зберегти нормативний порядок [15]. Крім того, сучасні загрози потребують нових механізмів правового регулювання, наприклад, у сфері кібербезпеки чи захисту критичної інфраструктури. У цьому контексті показовою є Директива ЄС NIS2, спрямована на підвищення кіберстійкості держав-членів, або ініціативи щодо протидії іноземним інформаційним впливам. У цьому контексті особливої уваги потребує аналіз того, як зміни глобального силового балансу впливають на трансформацію європейської безпекової архітектури. Після завершення холодної війни здавалося, що Європа рухається в напрямі усталеної моделі кооперативної безпеки, у межах якої основні актори прагнули взаємодії, а не конфронтації. Однак події останнього десятиліття, зокрема активізація Китаю, зростання ролі Туреччини у Чорноморському регіоні, а також стратегічна переорієнтація США на індо-тихоокеанський простір, істотно змінили зовнішньополітичний контекст [19]. У результаті європейська система безпеки опинилася перед необхідністю адаптації до ситуації, коли традиційний трансатлантичний центр ваги вже не є домінантним у всіх сферах. Це, безумовно, сприяло появі концепцій «стратегічної автономії» ЄС та його прагненню посилити власні оборонні можливості [76]. Однак, як демонструє практика, безпека Європи й надалі багато в чому залежить від США, що підкреслюють приклади швидкого розгортання американських підрозділів у Польщі чи країнах Балтії після 2022 року [13].

Переходячи до аналізу внутрішніх чинників еволюції системи європейської безпеки, варто зазначити, що демократичні трансформації у

Центральній та Східній Європі стали одним з ключових елементів становлення сучасної моделі. Розширення ЄС і НАТО не лише інтегрувало ці країни у спільний простір норм і цінностей, але й перетворило їх на активних учасників формування регіональної політики безпеки. Наприклад, Польща та Литва стали ключовими адвокатами посилення східного флангу НАТО й інституціоналізації підтримки України [10]. Водночас окремі внутрішньополітичні процеси, такі як криза верховенства права в Угорщині або зростання євроскептичних рухів у низці держав ЄС, створюють додаткову нестабільність, що впливає на послідовність і ефективність спільної політики безпеки.

Еволюція системи європейської безпеки також нерозривно пов'язана з технологічними змінами. У XXI столітті безпекове середовище дедалі більше визначається не лише традиційними військовими інструментами, а й цифровими платформами, штучним інтелектом, автономними системами озброєння. Наприклад, масові кібератаки на інфраструктуру Естонії у 2007 році стали першим гучним сигналом про необхідність формування нового виміру колективної оборони, що пізніше вилилося у створення Центру кібероборони НАТО в Таллінні [3]. Сьогодні ж інформаційно-комунікаційні технології є важливою складовою гібридних операцій, як це демонструє масштабна російська дезінформаційна кампанія проти Європейського Союзу, спрямована на підриг єдності та політичної стійкості держав. Відтак набуває актуальності концепція «стійкості» (resilience), яка все частіше використовується в документах ЄС та НАТО як основа для розуміння сучасної безпеки [11]. Ця концепція передбачає здатність держави та суспільства не лише протистояти загрозам, але й швидко відновлювати функціонування систем після криз. У цьому плані можна навести приклад європейської реакції на енергетичний шантаж Росії після 2022 року: країни ЄС у рекордні строки переорієнтувалися на альтернативні джерела газу, збільшили інвестиції у відновлювану енергетику, посилили співпрацю з Норвегією та Катаром. Усе це свідчить про те, що система безпеки більше не ґрунтується виключно на

військовому компоненті, а базується на здатності ефективно управляти кризами різного характеру.

Не можна оминати увагою й питання багаторівневості сучасної європейської безпеки. Вона включає як наддержавний рівень (ЄС, НАТО, ОБСЄ), так і національний, регіональний та локальний. Кожний рівень взаємодіє з іншим, створюючи своєрідну мережеву структуру [32]. Наприклад, національні стратегії безпеки Німеччини чи Франції містять не лише військові пріоритети, але й питання екологічної безпеки, боротьби з тероризмом, кіберзахисту, інформаційної стійкості. На регіональному рівні важливу роль відіграють формати співпраці, такі як «Бухарестська дев'ятка», «Люблінський трикутник», «Польща-Румунія-Туреччина». Економічний аспект безпек и також зазнав помітної еволюції. Якщо у XX столітті економічні інструменти здебільшого відігравали допоміжну роль, то сьогодні вони стали одним із ключових елементів силового впливу. Санкції ЄС проти Росії, Білорусі чи Ірану свідчать про те, що економічна безпека перетворилася на важливий інструмент стримування [8]. Водночас Європа стала більш вразливою до глобальних економічних шоків, що вимагає формування цілісної політики стратегічних інвестицій, контролю критичних ланцюгів постачання та забезпечення технологічного суверенітету.

Поглиблюючи концептуальний аналіз, слід зазначити, що сучасні дослідження системи європейської безпеки значною мірою спираються на неореалістичні, ліберальні та конструктивістські підходи [69]. Неореалізм трактує європейську безпеку як результат боротьби за владу між державами, підкреслюючи роль стримування та балансу сил. У цьому контексті вступ Фінляндії та Швеції до НАТО є прикладом переорієнтації держав на колективні механізми оборони у відповідь на силову загрозу. Лібералізм натомість акцентує на інституціях і взаємозалежностях: він пояснює, чому ЄС і НАТО відіграють ключову роль у формуванні норм і правил, а співпраця між державами є ефективним засобом зменшення ризиків. Конструктивізм фокусується на ідентичностях і спільних цінностях, що також виявляється у

риториці Європейського Союзу, який позиціонує себе як «нормативну силу» (normative power), що базує безпековий порядок на правах людини, демократії та верховенстві права.

На сучасному етапі розвитку відбувається формування гібридної моделі, яка поєднує елементи цих підходів. Європейська безпека розглядається як взаємодія силового стримування, інституційної інтеграції та ціннісної солідарності [14]. Саме ця триєдина логіка проявляється у реакції Європи на російську агресію: поєднання військової підтримки України, санкційного тиску та політичної мобілізації суспільств. Останнім часом дедалі більше уваги приділяється регіональній диференціації безпеки. Балтійський регіон, Чорноморський регіон, Балкани, Арктика, кожний з них має власну специфіку, ризики та пріоритети [71]. Це пояснює, чому система безпеки Європи розвивається як мережа регіональних платформ, що доповнюють діяльність загальноєвропейських інституцій.

Можна зазначити, що поняття та еволюція системи європейської безпеки відображають складний і багатовимірний процес, у якому переплітаються історія, політика, право, економіка, технології та цінності. Сучасна європейська безпека – це не лише результат структурних змін, але й прояв здатності держав до координації, адаптації та вироблення спільних стратегій у відповідь на загрози, що стають дедалі комплекснішими [52]. Її розвиток демонструє, що майбутнє континенту залежить від спроможності поєднати силове стримування з нормотворчими механізмами, інституційне співробітництво зі стратегічною автономією, а також технічний прогрес з демократичними цінностями. Саме в цьому багатовимірному поєднанні й формується нова парадигма європейської безпеки, яка є не лише реакцією на виклики сьогодення, але й основою для формування стійкого та збалансованого майбутнього.

1.2. Глобальні тенденції трансформації міжнародного порядку

Насамперед слід зазначити, що глобальні тенденції трансформації міжнародного порядку у XXI столітті формуються під впливом глибоких структурних зрушень, які охоплюють політичну, економічну, технологічну, безпекову та ціннісно-нормативну сфери світової системи. Вочевидь, відмова від однополярної моделі, що домінувала після завершення «холодної війни», та поступовий перехід до більш дифузної архітектури міжнародних відносин визначають головний вектор змін. Після розпаду СРСР у 1991 р. світ увійшов у фазу відносної гегемонії США, однак уже з середини 2000-х років, на тлі зростання економічної та політичної ваги КНР, повернення РФ як ревізіоністського актора та зміцнення регіональних центрів сили, стало очевидним, що попередня модель більше не забезпечує стабільності. Таким чином, сучасний міжнародний порядок характеризується багаторівневістю, конкуренцією правил і норм, інтерпретаційною боротьбою за легітимність та суперництвом провідних держав за контроль над ключовими сферами глобального управління. У цьому контексті важливим є те, що глобальні тенденції трансформації міжнародного порядку прямо пов'язані з переформатуванням балансу сил. Піднесення Китаю, який у 2010 році став другою економікою світу, а в 2023 році забезпечив понад 18 % глобального ВВП, змінило структуру взаємозалежності у світовій економіці та політиці. Китайська ініціатива «Один пояс, один шлях», започаткована у 2013 році, стала символом не лише економічної експансії, але й переосмислення моделі глобальної взаємодії, де інфраструктурні проєкти поєднуються з політичним впливом і формуванням альтернативних норм співпраці [52]. З іншого боку, США, які упродовж десятиліть визначали зміст міжнародного ліберального порядку, стикаються з внутрішніми політичними суперечностями, зростанням протекціоністських настроїв і необхідністю адаптації своєї зовнішньої політики до швидкоплинних змін. У результаті утворюється ситуація, за якої світова система рухається в напрямі умовної «біполяризації нового типу», але водночас залишається надзвичайно фрагментованою.

Не менш значущою глобальною тенденцією є активізація регіональних акторів, які дедалі частіше претендують на самостійний статус творців правил. Європейський Союз, попри внутрішні дискусії щодо стратегічної автономії, намагається виступати одним із центрів регулювання у сферах торгівлі, цифрової політики, екологічних стандартів та прав людини. Йдеться, зокрема, про ухвалення «Зеленого курсу» у 2019 році та про запровадження Карбонового коригувального механізму на кордоні (СВАМ) у 2023 році. Подібні ініціативи демонструють здатність ЄС формувати глобальні стандарти завдяки своїй регуляторній силі [29]. З іншого боку, посилюється роль Індії, яка наприкінці 2020-х років стала п'ятою економікою світу та нарощує свій вплив у сфері технологій, безпеки та міжнародної дипломатії. Держави Перської затоки, Південно-Східної Азії, Латинської Америки також намагаються зайняти більш вигідні позиції, зокрема шляхом диверсифікації зовнішніх партнерств. Досить показово, що трансформація міжнародного порядку супроводжується переходом від «жорсткої» конкуренції до гібридних форм протистояння. Починаючи з 2014 року, після незаконної анексії Криму та початку російської агресії проти України, світ став свідком нового типу конфліктності, де військова сила поєднується з інформаційними, кібернетичними, енергетичними та економічними інструментами впливу [13]. Ці процеси сприяли формуванню так званого «дисперсного конфліктного середовища», у межах якого множинні актори, від держав до приватних компаній чи хакерських груп, здатні впливати на безпекову архітектуру та порушувати міжнародну стабільність.

До цього додається посилення ролі технологічного чинника. Дійсно, технологічні інновації: штучний інтелект, квантові технології, роботизовані системи, біотехнології, стали одним із ключових вимірів глобальної конкуренції. Зокрема, у 2020-2024 рр. США, Китай та ЄС ухвалили низку стратегій щодо розвитку штучного інтелекту, що демонструє прагнення контролювати нові сфери глобального впливу. Технологічний розвиток, у свою чергу, спричиняє появу нових форм залежності та нових точок напруги, таких

як змагання за рідкоземельні метали, які відіграють важливу роль у виробництві електроніки, акумуляторів і військових технологій. Унаслідок цього формується своєрідна «технологічна геополітика», в межах якої конкуренція між провідними державами дедалі більше переноситься у сферу інновацій та контролю над критичною інфраструктурою. У зв'язку з цим слід підкреслити, що глобальні тенденції трансформації міжнародного порядку значною мірою визначаються також кризою інституційного управління. Такі міжнародні організації, як ООН, ОБСЄ, СОТ або навіть НАТО, стикаються з новими викликами, які не завжди можна розв'язати через традиційні механізми прийняття рішень. Наприклад, Рада Безпеки ООН фактично паралізована через право вето постійних членів, що особливо відчутно проявилось під час російської агресії проти України у 2022 році. Світова організація торгівлі, зіткнувшись із торговельними суперечками між США та Китаєм у 2018-2020 роках, втратила здатність ефективно виконувати роль арбітра. ОБСЄ, попри активні переговорні механізми, дедалі частіше демонструє обмеженість у реагуванні на кризи, оскільки її консенсусна модель блокується державами, зацікавленими у збереженні власних ревізійоністських стратегій [57]. Отже, інституційний вимір також потребує реформування і переосмислення.

З іншого боку, не можна оминути увагою зростання ролі недержавних акторів: транснаціональних корпорацій, технологічних гігантів, міжнародних медіаплатформ, неурядових організацій. Вони дедалі частіше впливають на формування порядку денного, зокрема в питаннях кібербезпеки, регулювання персональних даних, прав людини та зміни клімату. Компанії Google, Meta, Microsoft фактично стали «квазісуб'єктами» глобальної політики, оскільки контролюють цифрову інфраструктуру, що забезпечує функціонування інформаційного простору світу [32]. Поступово політичні рішення національних урядів змушені враховувати інтереси цих структур, що ускладнює класичну модель міжнародних відносин, засновану виключно на державоцентричному підході.

Варто додати, що центральною тенденцією трансформації міжнародного порядку є перегляд нормативно-ціннісних засад глобальної взаємодії. Якщо протягом тривалого періоду ліберальні норми: верховенство права, повага до прав людини, відкритість ринків, багатосторонність становили основу міжнародного порядку, то сьогодні вони дедалі частіше піддаються критиці або ревізії з боку авторитарних режимів. Росія та Китай активно просувають моделі «суверенної демократії» або «соціалістичної демократії», де державний контроль домінує над свободою індивіда та відкритістю суспільства. Це призводить до глобального ідеологічного змагання, де норми та цінності стають інструментом впливу [14]. Водночас екологічний та кліматичний виміри трансформації міжнародного порядку стають ключовими. Ухвалення Паризької кліматичної угоди у 2015 році стало поворотним моментом, який змусив держави переглянути моделі економічного розвитку. Проте частіше кліматичні зобов'язання стають полем конкуренції: одні держави використовують «зелені стандарти» для захисту власних ринків, інші для посилення технологічного лідерства. ЄС активно впроваджує екологічні регуляції, тоді як Китай інвестує у відновлювану енергетику, водночас розширюючи свою присутність у видобутку батарейних матеріалів. Отже, кліматична політика стає новим полем геополітичної боротьби [20].

Крім того, сучасний міжнародний порядок поступово рухається до моделі «мережевої політики», у межах якої традиційні державні актори взаємодіють із цілим комплексом наднаціональних інституцій, транснаціональних корпорацій та громадських організацій. У сфері глобального кіберуправління організації на кшталт Internet Corporation for Assigned Names and Numbers (ICANN) або великі приватні компанії фактично визначають правила функціонування цифрового простору світу. У боротьбі з дезінформацією провідну роль відіграють проєкти цифрової стійкості ЄС, які активно реалізуються з 2020 року, тоді як у протидії кліматичним загрозам без участі міжнародних громадських рухів (таких як Extinction Rebellion чи Fridays for Future) уже не обійтися. Усе це підтверджує, що міжнародна взаємодія

перетворюється на складну багатокомпонентну систему, де сила розподіляється між численними центрами [39]. Важливим аспектом трансформації міжнародного порядку є зростання стратегічної невизначеності, що впливає на формування зовнішньополітичних доктрин. Держави змушені адаптувати свої стратегії, враховуючи різноманіття загроз, від кіберінцидентів і шантажу енергоресурсами до втручання у виборчі процеси та порушення логістичних ланцюгів. Показовою у цьому контексті стала енергетична криза 2022 року, коли країни ЄС були змушені швидко перебудовувати свою енергетичну політику, відмовляючись від залежності від російських енергоносіїв і розширюючи інвестиції у відновлювані джерела енергії [3]. Цей приклад свідчить, що адаптаційні стратегії стають необхідною умовою забезпечення національної та регіональної безпеки.

Водночас слід зауважити, що сучасні глобальні процеси трансформації супроводжуються загостренням боротьби за контроль над наративами. Інформаційний простір стає ареною конкуренції, де держави намагаються нав'язати власні інтерпретації подій, легітимізувати свої дії або делегітимізувати опонента. Після 2022 року поширення російських маніпулятивних меседжів спрямовувалося на підрив міжнародної підтримки України, водночас демократичні держави активізували діяльність із контрпропаганди та просування об'єктивної інформації [2]. Таким чином, контроль над інформаційною сферою перетворюється на стратегічний ресурс, що визначає не лише політичні позиції, а й спроможність держави впливати на міжнародну аудиторію. Паралельно з цим, зростання кількості регіональних конфліктів також суттєво модифікує структуру міжнародного порядку. Криза в Ефіопії 2020-2022 років, збройні сутички у Нагірному Карабасі у 2020 та 2023 роках, загострення ситуації на Близькому Сході у 2023 році, усі ці події підкреслюють, що локальні конфлікти все частіше мають глобальний вимір, оскільки залучають зовнішніх акторів або впливають на міжнародні економічні та політичні процеси [44]. Більше того, конкуренція за доступ до ресурсів, включно з водними та продовольчими, лише ускладнює картину,

створюючи підґрунтя для нових конфліктогенних зон. Окремої уваги потребує питання кризи довіри до міжнародного правопорядку. Масові порушення норм міжнародного права, такі як агресія РФ проти України, геноцидні практики чи невиконання рішень міжнародних судів, ставлять під сумнів здатність існуючих норм стримувати агресорів [13]. У цьому контексті формуються дискусії щодо необхідності модернізації міжнародного права, зокрема у питаннях відповідальності за злочини агресії, регулювання діяльності приватних військових компаній, кібервоєн та штучного інтелекту у військових цілях. Усе більше держав підтримують ідею створення спеціального міжнародного трибуналу щодо злочинів агресії проти України, що є прикладом еволюції правових механізмів у відповідь на нові реалії.

Не менш важливою є трансформація глобальної економічної архітектури. Посилення протекціонізму, торговельні війни та деглобалізаційні процеси змінюють логіку міжнародної торгівлі. Після 2020 року великі держави дедалі частіше знижують рівень відкритості своїх ринків, запроваджують обмеження на експорт технологій або вводять санкції проти стратегічних галузей конкурентів. США та Китай у 2018–2024 роках провели низку масштабних тарифних кампаній, що вплинули не лише на двосторонню торгівлю, а й на глобальні виробничі ланцюги. ЄС у 2023 році ухвалив регламент щодо економічної безпеки, який передбачає обмеження інвестицій у стратегічні сфери [76]. Такі процеси свідчать про формування «блокової економіки», де держави групуються відповідно до ціннісних і безпекових інтересів. На тлі цих змін особливої ваги набуває питання цифрового суверенітету. Держави намагаються забезпечити контроль над власними даними, інформаційною інфраструктурою, технологічними платформами та штучним інтелектом. Європейський Союз активно розвиває ініціативу Digital Europe, а Китай просуває концепцію «кіберсуверенітету». Україна, своєю чергою, після 2022 року активно модернізує власні кіберзахисні системи та розширює співпрацю із західними партнерами в галузі цифрової безпеки [15].

Цифровий суверенітет стає складовою національної безпеки, що визначає місце держави у глобальній ієрархії.

У цьому контексті важливо пам'ятати, що трансформація міжнародного порядку відбувається не лінійно, а через взаємодію численних факторів: політичних, економічних, технологічних, екологічних та ідеологічних. Вона створює багатовимірну систему, в якій глобальні та регіональні процеси взаємодіють і взаємно впливають один на одного. Міжнародний порядок перетворюється на динамічний конструкт, у якому рівень стабільності залежить від здатності провідних акторів домовлятися, будувати коаліції, підтримувати діалог і напрацьовувати спільні правила співіснування. Варто наголосити, що глобальні тенденції трансформації міжнародного порядку визначають майбутнє світової політики. Вони водночас створюють можливості, виклики та ризики, які вимагають від держав нових підходів до стратегічного мислення. Такі процеси вимагають оновлення системи міжнародних інституцій, переосмислення ролі держави, формування нових форматів співпраці й розвиток механізмів колективної безпеки, що відповідають умовам XXI ст. Безумовно, характер цих змін перебуватиме у центрі наукових та політичних дискусій ще тривалий час, оскільки саме вони визначатимуть конфігурацію глобального порядку у наступні десятиліття.

1.3. Миротворчий потенціал ОБСЄ в умовах багатопольярного світу

У сучасних умовах формування багатопольярного світового порядку, який характеризується одночасним зростанням регіональних центрів сили, конкуренцією глобальних акторів та ескалацією нестандартних загроз безпеці, особливої ваги набуває питання ефективності міжнародних організацій, покликаних забезпечувати стабільність, мир і передбачуваність міжнародної системи. В цьому контексті, безперечно, Організація з безпеки і співробітництва в Європі відіграє унікальну роль, оскільки вона, по-перше, поєднує найбільшу кількість держав-учасниць у євроатлантичному просторі, а по-друге, має широкий інструментарій превентивної дипломатії,

врегулювання конфліктів і постконфліктної стабілізації [30]. Власне, миротворчий потенціал ОБСЄ є одним із найбільш гнучких, динамічних і адаптивних у порівнянні з іншими міжнародними структурами, адже базується на комплексному підході до безпеки, який охоплює політичний, військовий, гуманітарний, економічний та інформаційний виміри [34]. Хоча з кінця 2010-х років організація переживає безпрецедентні виклики, що пов'язані насамперед з російською ревізіоністською політикою, її здатність виконувати посередницькі, моніторингові та стабілізаційні функції досі залишається важливою складовою архітектури міжнародної безпеки [57].

Передусім треба зазначити, що миротворчий потенціал ОБСЄ ґрунтується на її мандаті, який дозволяє діяти на основі консенсусу та в тісній взаємодії з державами-учасниками, не накладаючи юридично обов'язкових рішень, але забезпечуючи політичний вплив і неформальний тиск. Організація єдина у своєму роді тим, що інтегрує інструменти «м'якої безпеки» та дипломатії кризового реагування, які є значно більш гнучкими, ніж традиційні військові механізми ООН чи НАТО [53]. Зокрема, упродовж останніх десятиліть ОБСЄ активно застосовує механізми раннього попередження, превентивної дипломатії та мирного врегулювання спорів через інститути Верховного комісара у справах національних меншин, Бюро з демократичних інститутів і прав людини, Спеціальних представників Голови ОБСЄ та Польові місії [12]. Доцільно наголосити, що саме превентивний характер діяльності значною мірою дозволяє організації уникати масштабних ескалацій, хоча останнім часом її спроможність ускладнюється дедалі більш конфронтаційним глобальним середовищем.

Показовим є приклад Північної Македонії, де місія ОБСЄ у 2001-2002 рр. здійснила важливу роль у запобіганні подальшому загостренню міжетнічного конфлікту. Завдяки поєднанню політичного діалогу, експертної підтримки та моніторингу ситуації в регіонах, організація сприяла реалізації Охридської рамкової угоди, що стала ключовим інструментом стабілізації [33]. Подібним чином у Киргизстані у 2010 році ОБСЄ задіяла механізми

посередництва та сприяла розгортанню невеликої, але символічно важливої поліцейської місії для нормалізації ситуації в Оші та Джалал-Абаді. Ці приклади демонструють, що навіть обмежені за масштабом місії можуть мати суттєвий стабілізуючий ефект, особливо коли вони підтримуються локальними політичними силами і сприймаються як нейтральні. Втім, у багатьох конфліктах, пов'язаних із російською агресивною політикою, місії ОБСЄ опинилися у значно складніших умовах. Після 2014 року Special Monitoring Mission (SMM) стала, по суті, єдиним міжнародним інструментом моніторингу ситуації на Донбасі [46]. Місія, яка налічувала понад 700 міжнародних спостерігачів, щоденно фіксувала порушення режиму припинення вогню, переміщення важкого озброєння та порушення гуманітарних прав цивільного населення [9]. До 2022 року вона виконувала функцію ключового джерела об'єктивної інформації для міжнародної спільноти [62]. Її діяльність засвідчила одну важливу рису миротворчого потенціалу ОБСЄ: здатність забезпечувати фактичний контроль за подіями в умовах, коли інші міжнародні органи, зокрема Рада Безпеки ООН, паралізовані політичними суперечностями.

Потрібно підкреслити, що багатополярність, яка посилилась після 2020 року, значно ускладнила функціонування ОБСЄ. Відсутність консенсусу між ключовими акторами, ЄС, США, Росією та Туреччиною, призводить до блокування бюджетів організації, паралічу її керівних органів та неможливості продовження мандатів місій [70]. У 2023 році ОБСЄ зіткнулася з безпрецедентною кризою: Росія блокувала затвердження бюджету і не погоджувала кандидатуру Голови ОБСЄ, що створило загрозу фактичної інституційної зупинки діяльності [51]. Проте у відповідь держави-учасниці запровадили тимчасові фінансові механізми, які дозволили зберегти роботу організації, що, у свою чергу, демонструє адаптивність та стійкість ОБСЄ як міжнародної інституції [38]. У контексті сучасних викликів, особливо пов'язаних із загостренням конфліктів у Нагірному Карабасі, Центральній Азії та на пострадянському просторі загалом, важливо проаналізувати, наскільки

дієвими залишаються інструменти ОБСЄ. Після 2020 року, коли вірмено-азербайджанський конфлікт увійшов у нову фазу. Роль ОБСЄ була практично нівельована, адже регіональна динаміка змістила центр прийняття рішень до Туреччини, Росії та Азербайджану [44]. Проте це не означає остаточної втрати впливу ОБСЄ, а радше вказує на кризу традиційних дипломатичних форматів у світі, де сила дедалі частіше домінує над правом, а «політика могутності» витісняє механізми колективної безпеки. І все ж, навіть у такій складній ситуації ОБСЄ зберігає потенціал бути платформою для переговорів, якщо держави-учасниці демонструють політичну волю [41]. Не можна оминати увагою також те, що миротворчий потенціал ОБСЄ значною мірою залежить від її здатності працювати у сфері людського виміру безпеки. До цього виміру належать захист прав людини, демократичні інститути, верховенство права, інклюзія меншин. У 2021-2024 роках БДПІЛ продовжувало працювати над моніторингом виборів у країнах Центральної та Східної Європи, надаючи рекомендації щодо демократизації виборчих процесів [26].

Окремо слід звернути увагу на зростання ролі ОБСЄ в контексті гібридних загроз, кібербезпеки та інформаційних атак, які стали домінантними у сучасній міжнародній системі. У 2022-2024 роках організація посилила діяльність з навчання країн-учасниць щодо кіберстійкості, обміну інформацією та координації реагування на кібератаки [73]. Це є частиною сучасного розуміння миротворчості, адже дестабілізація сьогодні часто відбувається не на полі бою, а в цифровому просторі. Значення таких інституцій, як ОБСЄ, навпаки, зростає. Адже саме гнучкість, неформальна природа рішень, здатність адаптуватися та широкий набір інструментів дозволяють організації залишатися дієвим актором миротворчої політики [41]. Навіть попри кризу, яка загострилася після 2022 року, ОБСЄ продовжує бути платформою діалогу, превенції та моніторингу, а отже, вагомим елементом міжнародної системи забезпечення миру і безпеки. Її діяльність переконує, що, попри зростання конкуренції між великими державами, миротворчість не втрачає актуальності, а міжнародні організації зберігають здатність формувати

правила гри, підтримувати діалог і запобігати ескалаціям навіть у тих регіонах, де інтереси глобальних акторів радикально розходяться.

У контексті нових викликів, що з'явилися після 2024 року, миротворчий потенціал ОБСЄ набуває додаткових вимірів, які раніше не були настільки очевидними [38]. Йдеться, передусім, про необхідність адаптації організації до трансформації самої природи конфліктів, адже сучасні загрози мають багатовимірний характер і часто поєднують елементи традиційної військової агресії, економічного тиску, інформаційно-психологічного впливу та технологічних маніпуляцій. У таких умовах забезпечення міжнародної безпеки неможливе без здатності опрацьовувати не лише «гарячі» конфлікти, а й латентні, заморожені та гібридні форми протистояння. Саме тут, як це парадоксально не звучить, ОБСЄ зберігає конкурентні переваги, оскільки володіє інструментарієм, який дозволяє працювати на різних рівнях, від дипломатичного діалогу до локального врегулювання міжетнічних суперечностей. Зокрема, важливою рисою діяльності Організації стала можливість створення тимчасових експертних платформ та механізмів реагування у сферах, де традиційні інститути не працюють. Наприклад, у 2023-2024 рр. ОБСЄ активізувала роботу у сфері протидії дезінформації та розбудови інформаційної стійкості в країнах Центральної Європи, Балтії й Кавказу [37]. Цей напрям був розширений у відповідь на масовані інформаційні атаки з боку Росії, що посилювалися на тлі війни проти України, а також на тлі виборчих кампаній у низці держав регіону. Таким чином, організація продемонструвала здатність адаптуватися до гібридних викликів і включати у свою діяльність елементи нової безпекової повістки.

Крім того, не можна ігнорувати те, що ОБСЄ дедалі частіше виступає платформою міжінституційної координації. У багатьох випадках саме вона забезпечує зв'язок між регіональними структурами (такими як ЄС, РЄ, НАТО), особливо у країнах з постконфліктною динамікою [23]. У Молдові та Грузії діяльність ОБСЄ вже багато років є доповненням до політики Європейського Союзу та Ради Європи, які, у свою чергу, зосереджуються на демократичному

врядуванні та верховенстві права. Завдяки цьому створюється багаторівнева система впливу, де завдання Організації полягають у тому, щоб підтримувати політичний діалог, посередництво та моніторинг, тоді як ЄС та інші партнери забезпечують економічний та інституційний розвиток. Така взаємодія виглядає особливо релевантною в умовах багатопольярного світу, де перетин інтересів глобальних акторів може паралізувати будь-які односторонні зусилля. Зважаючи на це, одним із ключових завдань ОБСЄ є збереження власної спроможності діяти в умовах політичної фрагментації. Відсутність стабільного фінансування, блокування рішень та інституційні паралічі, що виникли у 2022-2023 рр., поставили під сумнів сам факт здатності організації виконувати миротворчі функції [51]. Проте, попри ці труднощі, держави-учасниці продемонстрували готовність зберегти структуру Організації, створюючи нові механізми ухвалення рішень і фінансового забезпечення. Цей процес можна трактувати як прояв стійкості ОБСЄ, адже саме вона здатна залишатися інструментом діалогу між країнами, що перебувають у стані глибокої конфронтації.

Ще одним важливим аспектом є роль ОБСЄ у врегулюванні міжетнічних напружень, що особливо актуально у Центральній Азії та на Балканах. Зокрема, діяльність Верховного комісара ОБСЄ у справах національних меншин спрямована на запобігання конфліктам, які можуть виникнути через мовні, культурні чи політичні суперечності [67]. У багатьох випадках саме ранні попередження та посередницькі консультації допомагають уникнути ескалації. Це має особливе значення у країнах, які не мають достатньої внутрішньої інституційної стійкості. Наприклад, у Латвії, Казахстані чи Боснії і Герцеговині діяльність цього інституту ОБСЄ відіграє вирішальну роль у зниженні напруги між етнічними групами. У ширшому контексті багатопольярного світу важливо, що миротворчий потенціал ОБСЄ не обмежується лише врегулюванням відкритих конфліктів. Він також включає промоцію довготривалої безпеки через посилення демократичних інститутів, забезпечення виборчої доброчесності, боротьбу з корупцією, розвиток

громадянського суспільства, а також підтримку реформ у сфері верховенства права [26]. Ці елементи нерідко стають запобіжниками конфліктів, адже соціальна нерівність, авторитаризм, політична корупція та порушення прав людини часто виступають першопричинами ескалації. Саме тому діяльність БДПЛ щодо спостереження за виборами чи оцінки законодавчих реформ має важливе значення для формування довіри між громадянами та державними інституціями, що у перспективі сприяє запобіганню кризам. Ці заходи є важливими у контексті нової системи загроз, де екстремістські групи дедалі частіше використовують цифрові інструменти для мобілізації прихильників та розпалювання конфліктів. Таким чином, результативність миротворчої діяльності дедалі більше залежить від взаємодії з неурядовими структурами, що значно розширює соціальну базу безпеки.

Загалом, перспективи миротворчого потенціалу ОБСЄ у багатополярному світі напряду пов'язані з її здатністю адаптуватися до змін. Попри кризові явища, організація продовжує залишатися важливим елементом регіональної безпеки, адже саме вона може виконувати функції нейтрального посередника, моніторингового органу та форуму для політичного діалогу. Багатополярність не лише ускладнює цей процес, але й робить його необхідним, адже за умов відсутності глобального лідера саме багатосторонні платформи можуть стати інструментом зниження ризиків та запобігання конфліктам. Відтак, роль ОБСЄ як інституції, що об'єднує держави з різними ціннісними орієнтаціями та геополітичними інтересами, зростатиме. Адже, попри суперечки, жодна країна не зацікавлена у повному руйнуванні механізмів передбачуваності, а функціонування ОБСЄ – це, зрештою, не лише про миротворчість, але й про збереження елементарних правил взаємодії між державами.

Висновки до розділу 1

Зазначимо, що поняття та еволюція системи європейської безпеки являють собою багатовимірний процес, у якому поєднуються інституційна

спадковість, політична динаміка та зміна стратегічних пріоритетів на континенті. Власне, європейська безпека від початку формувалася як відповідь на виклики, пов'язані з протистоянням блоків, а згодом, зі збільшенням кількості нестандартних загроз, що охоплюють гібридні, інформаційні та кібернетичні виміри. Протягом останніх десятиліть вона зазнала істотної трансформації, адже, по-перше, завершення холодної війни призвело до переформатування архітектури колективної оборони, а по-друге, розширення ЄС і НАТО значно змінило баланс сил та інструментів впливу в регіоні.

Водночас глобальні тенденції трансформації міжнародного порядку, які розгортаються на тлі зміни розподілу влади між ключовими акторами, прямо впливають на функціонування європейської безпеки. Сучасний світ дедалі більше відходить від однополярності та переходить до множинної багатополярності, у якій зростає роль регіональних державних і недержавних суб'єктів. Зрештою, зростання конкуренції між США, Китаєм та Росією, а також посилення глобальної нестабільності, спричиненої війнами, міграційними потоками та енергетичними кризами, формує ситуацію, у якій європейські інституції змушені комбінувати класичні механізми безпеки з інноваційними підходами до управління ризиками. Більше того, міжнародний порядок сьогодні все частіше характеризується непередбачуваністю, що потребує адаптованості та стратегічної автономії.

У цьому контексті миротворчий потенціал ОБСЄ набуває особливої ваги. Хоча ця організація часто піддається критиці за обмеженість інструментів впливу, вона, тим не менш, зберігає унікальну можливість забезпечувати діалог і посередництво між державами з різними політичними інтересами. ОБСЄ постає майданчиком, де, попри конфліктність міжнародної системи, ще можливе вироблення компромісних рішень. З одного боку, організація демонструє здатність здійснювати моніторингові та превентивні місії; з іншого – її потенціал залишається недовикористаним унаслідок політизації рішень та неоднорідності держав-учасниць.

РОЗДІЛ 2. ДІЯЛЬНІСТЬ ОБСЄ У КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ПОРЯДКУ

2.1. Основні напрямки діяльності ОБСЄ у сфері політичної, військової та гуманітарної безпеки

ОБСЄ як провідна європейська інституція відіграє ключову роль у забезпеченні політичної, військової та гуманітарної безпеки, і, відповідно, її діяльність у цих напрямках стала одним із центральних елементів сучасної архітектури міжнародної безпеки. Насамперед важливо підкреслити, що Організація з безпеки і співробітництва в Європі, створена на основі Гельсінського Заключного акту 1975 року та інституційно оформлена на Будапештському саміті 1994 року, функціонує на основі тривимірного підходу: політико-військового, економіко-екологічного та людського вимірів [12]. Хоча всі три сфери взаємопов'язані, саме політичний, військовий і гуманітарний напрями діяльності формують основний зміст безпекової взаємодії держав-учасниць, оскільки вони безпосередньо стосуються запобігання конфліктам, забезпечення миру, захисту прав людини та реагування на кризові ситуації.

Перш за все, у політичному вимірі ОБСЄ зосереджує увагу на превентивній дипломатії, вирішенні конфліктів і зміцненні демократичних інститутів. Превентивна діяльність організації значною мірою ґрунтується на ранньому попередженні та оцінці ризиків ескалації. У цьому контексті важливим інструментом є робота Центру запобігання конфліктам, який з 1992 року здійснює моніторинг ситуації у потенційно небезпечних регіонах, координує місії ОБСЄ та готує аналітичні матеріали для ухвалення рішень. Наприклад, саме ця структура забезпечувала оперативний аналіз ситуації у Східній Україні після початку російської агресії у 2014 році, що дозволило у найкоротші строки розгорнути Спеціальну моніторингову місію (СММ) ОБСЄ [46]. Водночас у політичному аспекті важливими є й механізми діалогу: регулярні засідання Постійної ради, щорічні зустрічі з огляду безпеки, перемовини у «мінському» та «нормандському» форматах, які

використовувалися як інструменти для пошуку політико-дипломатичних рішень конфліктів на території України, Грузії, Молдови та Західних Балкан [7]. Крім того, значущим напрямом діяльності в політичній сфері є сприяння розвитку демократичних інститутів, верховенству права та виборчим процесам. Бюро з демократичних інститутів і прав людини (БДПІЛ) ОБСЄ здійснює масштабні місії зі спостереження за виборами. Лише у 2023–2024 роках інституція направила спостерігачів на вибори у Польщі, Словаччині, Іспанії, Казахстані та низці інших країн [26]. Важливо зазначити, що оцінки БДПІЛ часто стають основою для реформування виборчих законодавств, підвищення прозорості процедур і посилення громадського контролю. Наприклад, після парламентських виборів у Казахстані 2023 року рекомендації БДПІЛ щодо вдосконалення доступу опозиційних партій до медійного простору були включені до національної стратегії демократичних перетворень.

У військово-безпековому вимірі ОБСЄ виконує роль ключового інструмента з контролю над озброєннями, заходами довіри та безпеки, а також моніторингом дотримання зобов'язань державами-учасниками. Серед основних інструментів організації варто виокремити Віденський документ 2011 року, який передбачає обмін інформацією про військові сили, збори даних щодо оборонного потенціалу держав, проведення інспекцій і верифікацій, а також заходи зі зниження ризиків [30]. До 2022 року держави-учасниці щорічно обмінювалися понад 4 тисячі повідомлень у рамках Віденського документа, що сприяло прогнозованості та транспарентності у військовій сфері. На практиці механізм довів свою ефективність, наприклад, під час кризи між Вірменією та Азербайджаном у 2020 році, коли країни через платформу ОБСЄ повідомляли про військові пересування з метою запобігання подальшій ескалації [44]. Поряд із цим важливим військовим напрямом функціонування ОБСЄ є Договір про відкрите небо, який дозволяв здійснювати спостережні польоти над територіями держав-учасниць для підвищення транспарентності та зменшення ризиків непорозумінь. Хоча після виходу США (2020) та РФ (2021) з договору його ефективність зменшилася, для більшості європейських

держав він досі залишається важливим елементом архітектури довіри. До того ж, організація реалізує низку проектів зі зниження рівня загроз від малих і легких озброєнь (SALW) та протипіхотних мін, що є критично важливим для регіонів постконфліктного характеру, включно з Балканами та Східною Європою [38].

Окремо слід зазначити діяльність ОБСЄ у сфері врегулювання збройних конфліктів. Місії організації працювали або й досі працюють у Молдові (Придністровський конфлікт), Косові, Південній Осетії, Абхазії, Нагірному Карабасі та Україні. Зокрема, СММ ОБСЄ в Україні, що діяла з 2014 по 2022 рік, стала найбільшою в історії організації, налічуючи понад 1300 співробітників із 45 держав [62]. Місія здійснювала безперервний моніторинг ситуації в зоні конфлікту, фіксацію випадків обстрілів, переміщень важкої техніки, порушень прав людини, а також забезпечувала звітування для міжнародних партнерів щодо реальної ситуації на місцях [9]. Зрештою, навіть після завершення роботи СММ через повномасштабне вторгнення РФ 24 лютого 2022 року, її напрацьовані дані залишаються важливими для оцінки військово-політичної ситуації в регіоні.

У сфері гуманітарної безпеки ОБСЄ зосереджує діяльність на захисті прав людини, підтримці громадянського суспільства, протидії торгівлі людьми, забезпеченні прав національних меншин та свободі ЗМІ. Варто підкреслити, що ОБСЄ є унікальною структурою, яка поєднує політико-військові інструменти з гуманітарними механізмами, визнаючи нерозривний зв'язок між безпекою та захистом людської гідності [34]. У цьому контексті Представник ОБСЄ з питань свободи ЗМІ активно реагує на випадки тиску на журналістів і порушення свободи слова. Наприклад, у 2023 році Представництво випустило понад 200 заяв щодо нападів на журналістів у регіоні ОБСЄ, закликаючи уряди країн ухвалювати законодавчі зміни для забезпечення безпеки працівників медіа [26]. Крім того, ОБСЄ реалізує програми із захисту прав національних меншин, що особливо актуально для держав із поліетнічним складом населення. Офіс Верховного комісара ОБСЄ у

справах національних меншин здійснює моніторинг потенційних джерел міжетнічної напруги. Так, у 2021-2023 роках Комісар неодноразово відвідував Латвію, Естонію та Україну, щоб оцінити вплив реформ у сфері освіти та мови на права національних громад [37]. Ефективність інституції підтверджується тим, що завдяки превентивному моніторингу вдається запобігати виникненню конфліктів, ще до того як вони переходять у гостру фазу. Не менш важливо, що ОБСЄ активно працює над протидією торгівлі людьми, однією з найбільш небезпечних форм транснаціональної злочинності. Щороку організація реалізує десятки проєктів у державах Південно-Східної Європи, Кавказу та Центральної Азії. Наприклад, у 2023 році ОБСЄ запустила ініціативу з підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів Молдови та Грузії щодо виявлення мереж торгівлі людьми через цифрові платформи [38].

У гуманітарному вимірі суттєве значення має також діяльність ОБСЄ щодо підтримки верховенства права та розвитку громадянського суспільства. БДПІЛ проводить навчання для суддів, прокурорів і адвокатів, допомагаючи державам-учасницям адаптовувати законодавство до міжнародних стандартів у сфері прав людини [25]. Наприклад, були реалізовані масштабні освітні програми в Грузії, Узбекистані та Україні щодо вдосконалення роботи судових інститутів у питаннях рівності, недискримінації та запобігання насильству. Окремим напрямом гуманітарної діяльності є моніторинг ситуації щодо свободи релігії або переконань. ОБСЄ співпрацює з релігійними громадами та аналітичними центрами для вироблення рекомендацій щодо недопущення дискримінації та насильства за релігійною ознакою.

У цьому контексті варто також наголосити, що ефективність діяльності ОБСЄ значною мірою залежить від політичної волі держав-учасниць та їхнього готовності дотримуватися принципів, закріплених у Гельсінському заключному акті та наступних документах [30]. З огляду на те, що організація працює на основі консенсусу, складні міжнародні кризи часто ускладнюють ухвалення рішень, проте, як свідчить практика, навіть за умов серйозних політичних розбіжностей ОБСЄ зберігає здатність діяти. Так, попри

блокування окремих рішень з боку Російської Федерації після 2014 року, організація все ж змогла продовжити низку проєктів з гуманітарної допомоги для постраждалих регіонів Донбасу [46]. Це підтверджує, що гнучкість механізмів ОБСЄ дозволяє адаптуватися до найскладніших умов, хоча й потребує постійного вдосконалення та інституційної модернізації [38]. Щодо військово-політичної безпеки, то останні роки засвідчили необхідність оновлення та вдосконалення існуючих механізмів контролю над озброєннями. Віденський документ 2011 року, який залишався ключовим інструментом прозорості, вже не здатний повною мірою враховувати нові типи озброєнь, технологічні інновації та гібридні загрози. У 2022-2024 роках низка держав ЄС неодноразово виступали з ініціативами щодо модернізації документа, зокрема Німеччина, Норвегія та Нідерланди пропонували розширити перелік зобов'язань щодо обміну даними, включити безпілотні системи та засоби радіоелектронної боротьби, а також посилити механізми інспекцій [22]. Однак через політичні суперечності між окремими державами ці ініціативи поки що не були реалізовані. Незважаючи на це, сам факт активного обговорення реформ у рамках ОБСЄ свідчить про усвідомлення державами необхідності глибокої трансформації підходів до колективної безпеки.

Додатково слід підкреслити зростання значення ОБСЄ у сфері кібербезпеки, що, безумовно, вписується у ширший контекст військово-політичної стабільності. Починаючи з 2013 року, організація активно розробляє заходи зміцнення довіри у кіберпросторі, спрямовані на запобігання інцидентам, підвищення транспарентності та розвиток каналів комунікації між державами [12]. Особливо актуальними ці інструменти стали після різкого зростання кількості кібератак, що вражали критичну інфраструктуру у США, Литві, Польщі, Україні та інших державах. Актуальною також залишається діяльність ОБСЄ у галузі свободи медіа та протидії дезінформації. Після початку повномасштабної війни Росії проти України у 2022 році Представник ОБСЄ з питань свободи ЗМІ неодноразово наголошував на небезпечності державної пропаганди, закликаючи держави-учасниці до розробки

законодавчих механізмів протидії інформаційним операціям [25]. У 2023-2024 рр. ОБСЄ організувала серію тренінгів для журналістів і медіаекспертів у країнах Східного партнерства.

Гуманітарний вимір діяльності організації також дедалі більше орієнтується на виклики сучасності. Зокрема, ОБСЄ активно реагує на наслідки масштабних переміщень населення, спричинених конфліктами та економічними кризами. Після 2022 року організація посилила свою участь у проектах допомоги внутрішньо переміщеним особам з України. У 2023-2024 рр. ОБСЄ реалізувала низку програм у Польщі, Словаччині, Угорщині та Румунії, спрямованих на соціальну інтеграцію українських біженців, підтримку освітніх ініціатив та психологічної реабілітації дітей [26]. Ще одним важливим аспектом гуманітарної діяльності організації є боротьба з корупцією та розвиток доброчесного врядування. Зокрема, ОБСЄ реалізувала серію проектів у Молдові, Вірменії та Киргизстані, спрямованих на цифровізацію адміністративних послуг, підвищення прозорості бюджетних процесів та зміцнення антикорупційних інституцій [63].

Разом з тим, оцінюючи основні напрями діяльності ОБСЄ, важливо враховувати виклики, з якими стикається організація у сучасних міжнародних умовах. Політична поляризація, зростання авторитарних тенденцій, поширення гібридних загроз та послаблення довіри між державами ускладнюють виконання місії організації. І все ж, попри кризовий стан, ОБСЄ залишається чи не єдиним інклюзивним майданчиком, де 57 держав можуть вести діалог щодо найбільш чутливих питань безпеки [57]. Як показала зустріч Ради Міністрів ОБСЄ у Скоп'є у грудні 2023 року, навіть у періоди глибоких розбіжностей держави здатні знаходити компроміси щодо процедурних та технічних питань, необхідних для функціонування організації [37]. Зрештою, діяльність ОБСЄ у політичній, військовій та гуманітарній сферах створює багатовимірну систему підтримки стабільності, яка, попри всі недоліки, залишається незамінною для забезпечення міжнародної безпеки [34]. Організація виступає не лише майданчиком для переговорів, але й виконавцем

практичних програм, спостерігачем за виборами, інспектором військових об'єктів, захисником прав людини, медіатором у міжетнічних конфліктах та партнером для урядів, громадських організацій і міжнародних інституцій.

2.2. Інституційна структура ОБСЄ як організації європейської безпеки

Інституційна структура Організації з безпеки і співробітництва в Європі, будучи, без перебільшення, однією з найскладніших і водночас найгнучкіших у сучасній системі міжнародної безпеки, сформувалася як відповідь на трансформацію європейського політичного простору після завершення «холодної війни». Власне ОБСЄ виникла з Наради з безпеки і співробітництва в Європі, що завершила свою роботу підписанням Гельсінського заключного акта 1975 року, а в 1994 рр. на Будапештському саміті була інституціоналізована як організація. Саме тоді постало питання створення чіткої, багаторівневої інституційної архітектури, здатної реалізовувати принципи, закладені в Гельсінському акті: суверенну рівність, непорушність кордонів, відмову від сили, а також повагу до прав людини [12]. Хоча з того часу структура організації зазнала численних змін, загальна логіка залишилася незмінною: ОБСЄ функціонує як мережа інститутів і механізмів, що охоплюють політико-військовий, економіко-екологічний та гуманітарний виміри безпеки.

Першим і ключовим елементом інституційної архітектури є саміт ОБСЄ, який збирається нерегулярно, однак відіграє надзвичайно важливу роль у визначенні стратегічних орієнтирів організації. Саме на самітах ухвалюються основні політичні документи, що задають напрям роботи у середньо- та довгостроковій перспективі. Останній саміт на рівні глав держав та урядів відбувся у грудні 2010 року в Нур-Султані (Астані), де була прийнята Астанинська декларація, яка підкреслила необхідність створення «спільного та неподільного простору безпеки» (Таблиця 2.1.). Водночас, попри значення таких документів, відсутність регулярності самітів є проблемою: саме політичні суперечності між державами-учасницями: зокрема між РФ та

країнами Європейського Союзу, унеможливлюють проведення подібних зустрічей у нових безпекових умовах після 2014 та 2022 років [57].

Таблиця 2.1.

Інституційна структура ОБСЄ

Інституція	Склад	Функції	Приклади діяльності
Саміт ОБСЄ	Глави держав та урядів	Визначення стратегічних пріоритетів; ухвалення політичних декларацій	Астанинська декларація (2010); нерегулярні зустрічі через політичні суперечності
Рада міністрів	Міністри закордонних справ держав-учасниць	Щорічне ухвалення політичних рішень; формування порядку денного	Засідання у Скоп'є (2023): суперечки через блокування РФ кадрових рішень
Постійна рада	Постійні представники країн; щотижневі засідання у Відні	Поточне управління організацією; реагування на кризи; ухвалення оперативних рішень	Регулярні дискусії щодо війни РФ проти України; виступи Євгенія Цимбалюка
Форум зі співробітництва у сфері безпеки (ФССБ)	Представники держав у форматі окремого органу	Контроль над озброєннями; довіра і безпека; політико-військові домовленості	Віденський документ; блокування РФ його модернізації
Секретаріат ОБСЄ	Генеральний секретар та адміністративн і структури	Координація діяльності інституцій; бюджет; логістика; антикризовий центр	Кадрова криза після 2023 р. через блокування РФ
БДПІЛ (Варшава)	Незалежна інституція ОБСЄ	Моніторинг виборів; права людини; розвиток демократії	Місії щодо виборів в Україні (2019; 2020); боротьба з дезінформацією

Верховний комісар у справах національних меншин (Гаага)	Автономний комісар	Попередження міжетнічних конфліктів; рекомендації з мовної етнополітики	Заяви щодо пропагандистського використання РФ теми «захисту російськомовних»
Представник ОБСЄ з питань свободи медіа	Незалежний представник	Моніторинг свободи слова; захист журналістів; аналіз пропаганди	Звіти Марії Терези Ріберо щодо переслідування журналістів у РФ і Криму
Парламентська асамблея ОБСЄ	Депутати парламентів країн-учасниць	Міжпарламентська співпраця; політичні резолюції; демократичний контроль	Резолюції 2022-2024 рр. щодо агресії РФ проти України
Польові місії та проєктні офіси	Команди спостерігачів та експертів	Моніторинг, посередництво, технічна допомога	СММ в Україні (2014-2022); місії на Балканах, у Центральній Азії
Спеціальні механізми врегулювання конфліктів	Переговорні формати, робочі групи	Посередництво, моніторинг, раннє попередження	Формат 5+2 у Придністров'ї; ТКГ щодо Донбасу
Адміністративно-бюджетний комітет	Фінансові представники держав	Управління бюджетом, затвердження видатків	Часті блокування бюджету з боку РФ (2023-2024)

Другий рівень становить Рада міністрів ОБСЄ, яка є найвищим щорічним органом ухвалення політичних рішень. До її складу входять міністри закордонних справ держав-учасниць, і саме Рада міністрів формує порядок денний на наступний рік. У грудні 2023 року під час засідання Ради міністрів у Скоп'є тривали дискусії щодо блокування Росією призначення Генерального секретаря ОБСЄ та керівників ключових інституцій, що фактично паралізувало діяльність організації у кадровому вимірі [38]. Примітно, що очільники зовнішньополітичних відомств: як-от А. Бербок (Німеччина), Д. Кулеба (Україна), Т. Білостроде (Норвегія) у своїх виступах неодноразово наголошували на тому, що ОБСЄ потребує негайного

реформування для подолання можливостей політичного шантажу окремими державами. Таким чином, Рада міністрів є не лише платформою для ухвалення рішень, але й ареною відображення глибоких політичних розломів між членами організації.

Наступний структурний компонент – Постійна рада ОБСЄ, що засідає щотижня у Відні та складається з постійних представників держав-учасниць. Це фактично основний виконавчий і координаційний орган, у якому обговорюються поточні питання безпеки, діяльність місій та бюджет організації [30]. На засіданнях Постійної ради регулярно виступає голова чинного головування, а також керівники інституцій: Генеральний секретар, Верховний комісар у справах національних меншин, Представник ОБСЄ з питань свободи медіа тощо. У 2024-2025 рр. ключовою темою постійних дискусій стала війна Росії проти України та наслідки російської окупації українських територій. Наприклад, у вересні 2024 р. постійний представник України при ОБСЄ Євгеній Цимбалюк у своєму виступі наголосив, що ОБСЄ має ефективніше реагувати на злочини, скоєні російськими військами, та забезпечити механізми документування воєнних злочинів. Таким чином, Постійна рада фактично перетворилася на один із ключових дипломатичних фронтів, де триває боротьба за міжнародну підтримку України [14].

У структурі ОБСЄ особливе місце посідає Форум зі співробітництва у сфері безпеки, який відповідає за політико-військовий вимір діяльності організації. Робота Форуму зосереджена на питаннях контролю над озброєннями, довіри та безпеки. Саме у форматі ФССБ були розроблені Віденський документ 1999 року та низка механізмів раннього попередження. У контексті повномасштабного вторгнення Росії в Україну 2022 року діяльність Форуму стала особливо важливою. Проте, парадоксально, саме Російська Федерація активно блокує будь-які ініціативи, пов'язані з модернізацією Віденського документа, що давно потребує оновлення [38]. У своїх заявах у 2023-2024 рр. представники Канади, Литви, Польщі та США неодноразово наголошували, що Віденський документ не відповідає реаліям

сучасної війни та має бути адаптований до умов гібридних загроз, використання безпілотних систем та високоточної зброї. Це ще раз свідчить про те, що інституційна структура ОБСЄ одночасно є рушієм співробітництва та, водночас, заручником консенсусного принципу, який паралізує організацію під час конфліктів.

Окремий вимір структурної архітектури становлять інституції ОБСЄ, які працюють автономно, але в межах загального мандату організації. Найважливішими серед них є:

1. Секретаріат ОБСЄ;
2. Бюро демократичних інститутів і прав людини (БДПІЛ);
3. Верховний комісар ОБСЄ у справах національних меншин (ВКНМ);
4. Представник ОБСЄ з питань свободи медіа (ПСМ) [12].

Секретаріат, розташований у Відні, забезпечує загальну координацію роботи ОБСЄ. На його чолі стоїть Генеральний секретар, який обирається Радою міністрів на трирічний термін. Після блокування Росією призначення нового Генерального секретаря у 2024 році ОБСЄ опинилася у кадровій кризі, що поставило під загрозу операційну спроможність всієї структури [38]. Тим не менш, саме Секретаріат відповідає за адміністрування бюджетів, логістику та діяльність польових операцій, а також за управління антикризовим центром, ключовим елементом механізмів раннього попередження.

Надзвичайно важливу роль відіграє БДПІЛ, розташоване у Варшаві. Його діяльність охоплює моніторинг виборів, оцінку стану прав людини, сприяння розвитку демократичних інститутів [24]. БДПІЛ регулярно здійснює спостереження за виборами в країнах-членах, зокрема в Україні. Наприклад, у 2019 році та під час місцевих виборів 2020 року місії ОБСЄ-БДПІЛ надали детальні звіти, які висвітлили проблеми фінансування кампаній, використання адміністративного ресурсу та доступу до медіа. У 2023-2024 рр. робота Бюро була суттєво ускладнена російськими атаками на спостерігачів та спробами

дискредитувати їхню діяльність у міжнародному інформаційному просторі. Попри це, БДПЛ зберігає статус однієї з найавторитетніших інституцій ОБСЄ.

Верховний комісар у справах національних меншин, зі штаб-квартирою у Гаазі, виконує мандат із запобігання конфліктам шляхом раннього реагування на міжетнічні та міжнаціональні напруження. У 2022-2024 роках комісари, зокрема К. Абдрахманов (до 2023 р.) та його наступниця, активно наголошували на необхідності захисту прав національних спільнот в Україні, Балтійських державах та на Балканах [67]. Інструменти, які застосовує ВКНМ, включають рекомендації щодо мовної політики, освіти та участі меншин у політичному житті. В умовах російської гібридної агресії Верховний комісар неодноразово попереджав, що Кремль використовує тему «захисту російськомовних» як інструмент пропаганди та виправдання агресивної політики.

Третім автономним механізмом є Представник ОБСЄ з питань свободи медіа, офіс якого працює у Відні. Цей інститут відіграє критично важливу роль у моніторингу порушень свободи слова, захисті журналістів та боротьбі з пропагандою. У 2022-2025 рр. Представник Марія Тереза Рібєро неодноразово виступала із заявами щодо переслідування журналістів у Росії, окупованому Криму та на територіях України, які зазнали нападів унаслідок війни [37]. Окремий структурний рівень становлять польові операції ОБСЄ, які включають місії, координаційні центри та проєкти в Україні, Молдові, Сербії, Північній Македонії, Таджикистані, Киргизстані, Казахстані та інших країнах. До повномасштабної війни в Україні одним із найважливіших елементів польової діяльності була Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ (СММ), яка діяла з 2014 до березня 2022 року [46]. Місія налічувала близько 700 спостерігачів і здійснювала моніторинг ситуації на Донбасі, фіксуючи порушення режиму тиші та документуючи наслідки російської агресії. Після початку повномасштабного вторгнення Росія фактично знищила можливість роботи місії, затримавши частину співробітників і конфіскаючи обладнання. Ці події стали одним із найяскравіших прикладів того, як консенсусний

принцип ОБСЄ дозволяє державі-агресору паралізувати діяльність організації [57].

Не менш важливою частиною структури є Парламентська асамблея ОБСЄ, яка забезпечує міжпарламентський вимір діяльності організації. Хоча юридично Асамблея не входить до структури ОБСЄ у вузькому розумінні, вона виконує функцію демократичного контролю та відіграє суттєву роль у формуванні політичного дискурсу [30]. У 2022-2024 рр. у Парламентській асамблеї розгорнулися гострі дискусії щодо участі делегації Російської Федерації. Зокрема, у 2023 році низка країн ЄС та Північної Європи вимагали виключення РФ з асамблеї, але через відсутність відповідних процедур це не було реалізовано. Попри це, Асамблея ухвалила серію резолюцій щодо засудження російської агресії, визнання воєнних злочинів та підтримки України, що має важливе політичне значення [68].

Інституційна структура ОБСЄ також включає мережу переговорних механізмів, які формуються залежно від конфліктної ситуації. Наприклад, до 2022 року важливе місце у структурі займала Тристороння контактна група з урегулювання конфлікту на Донбасі, до якої входили представники України, Росії та ОБСЄ. Її діяльність значною мірою була заблокована через деструктивну позицію Росії [46]. Іншим прикладом є формат 5+2 щодо Придністровського врегулювання, у якому ОБСЄ виступає співмодератором [33]. У 2023-2025 рр. переговорний процес залишався у стагнації через зміну геополітичного контексту, однак ОБСЄ продовжує відігравати роль посередника. У цьому контексті особливої уваги потребує питання інституційної спроможності ОБСЄ адаптуватися до нових реалій. Після 2022 року стало очевидно, що традиційна архітектура, закладена в 1990-х роках, вичерпала свій потенціал у середовищі, де одна з держав-учасниць веде широкомасштабну війну проти іншої [50]. Внутрішні механізми ОБСЄ, зокрема консенсусне голосування, бюджетний процес, кадрові призначення керівників інституцій, дедалі частіше стають інструментом політичного шантажу. Росія неодноразово блокувала ухвалення бюджету організації, через

що у 2023–2024 роках ОБСЄ працювала за тимчасовими фінансовими схемами [51]. Така ситуація створювала ризики для діяльності польових місій, для яких стабільність фінансування є критичною умовою роботи.

Водночас, попри всі труднощі, організація демонструє здатність до інституційного самозбереження. Завдяки гнучкості Секретаріату та активній позиції держав-членів Європейського Союзу вдалося запровадити механізми, що дозволили не допустити фінансового колапсу. Наприклад, у 2023 році група країн: Німеччина, Швеція, Норвегія, Чехія, Литва та Канада, збільшили свої добровільні внески, що дозволило виконати мінімально необхідні операційні зобов'язання [22]. Крім того, було започатковано низку фандрайзингових ініціатив, спрямованих на підтримку діяльності інституцій, відповідальних за моніторинг прав людини та свободи слова. У своїх виступах високий представник ЄС із закордонних справ і політики безпеки Жозеп Боррель наголошував, що Європейський Союз підтримуватиме ОБСЄ як ключову установу «незападного, інклюзивного» формату регіональної безпеки. У структурі ОБСЄ важливим новим проявом стала поява Групи друзів ОБСЄ, сформованої для підтримки організації у ситуації політичного блокування. До неї увійшли Україна, країни Балтії, Польща, Румунія, Велика Британія та США. Ця група виступає неформальним консультативним майданчиком, що дозволяє обговорювати можливі варіанти реформування інституційної структури без офіційних процедур, які заблоковані на рівні Постійної ради [39]. Дипломати неодноразово підкреслювали, що однією з ключових реформ має стати перехід від абсолютного консенсусу до моделі «консенсус мінус один» щодо рішень, які стосуються актів агресії [41].

Дуже важливим структурним елементом залишається й адміністративно-бюджетний комітет, який, попри свою технічність, визначає здатність інституцій працювати без перебоїв. Саме через цей комітет Росія здійснює тиск на організацію, блокуючи певні статті видатків, зокрема фінансування спостережних місій. У 2024 році блокування бюджету призвело до тимчасового припинення кількох аналітичних програм БДПЛ, а також

скорочення персоналу в офісі Представника з питань свободи медіа [37]. Інституційна структура організації охоплює й операційний вимір роботи, який в умовах сучасних конфліктів набуває дедалі більшого значення. Польові місії ОБСЄ у Центральній Азії, Південному Кавказі та на Західних Балканах виконують важливі функції посередництва, моніторингу та технічної допомоги [53]. Наприклад, програми в Таджикистані та Киргизстані зосереджені на протидії радикалізації та зміцненні кордонів [5], а проєктний офіс у Тирані сприяє реформуванню судової системи та боротьбі з корупцією. Водночас, після закриття Спеціальної моніторингової місії в Україні у 2022 році інституційна присутність ОБСЄ в Україні була суттєво обмежена [62]. Хоча у 2023 році організація відкрила офіс з підтримки проєктів у Києві, його мандат не передбачає моніторингових функцій, що суттєво звужує можливості ОБСЄ реагувати на порушення прав людини під час війни. Надзвичайно складним аспектом є також питання інституційної відповідальності ОБСЄ у процесах врегулювання конфліктів. Традиційна модель, яка склалася у 1990-х роках і передбачала посередництво між сторонами, в умовах сучасної агресивної війни є недостатньою [70]. Зокрема, в українському контексті ОБСЄ зіткнулася з критикою за пасивність, коли російська сторона систематично порушувала Мінські домовленості, а спостерігачі ОБСЄ не могли впливати на ситуацію, обмежуючись лише фіксацією фактів [9].

У цьому контексті особливо важливою є роль Генерального секретаря як координатора діяльності всіх інституцій. На жаль, через політичні блокування ця посада вже тривалий час перебуває в умовному «підвішеному» стані. Попередній Генеральний секретар Г. Шмід, яка завершила свій мандат у 2023 році, у численних інтерв'ю наголошувала, що ОБСЄ потребує нової стратегічної концепції, яка б відповідала умовам післявоєнної Європи [40]. Її наступника досі не обрано саме через відмову Росії підтримати жодну кандидатуру, запропоновану ЄС або США. Суттєвої уваги потребує й питання цифрової трансформації інституцій ОБСЄ, адже сучасні виклики безпеки дедалі більше пов'язані з кіберзагрозами, дезінформацією та гібридними

впливами. У 2024 році ОБСЄ розпочала роботу над оновленою кібербезпековою платформою, однак відсутність повномасштабної підтримки з боку Росії, Білорусі та деяких пострадянських держав фактично блокує реалізацію цих ініціатив [45].

Загалом, аналіз інституційної структури ОБСЄ дозволяє зробити кілька ключових висновків. По-перше, організація продовжує відігравати важливу роль у європейській безпеці завдяки своїм автономним інституціям, які здатні працювати навіть за умов політичних блоkad. По-друге, слабкість ОБСЄ обумовлена передусім її процедурними механізмами, які дозволяють одній державі (Росії), фактично паралізувати діяльність усієї структури. По-третє, майбутнє організації безпосередньо залежатиме від її здатності модернізувати інституційну архітектуру, забезпечивши більшу автономію Секретаріату й незалежних інституцій. По-четверте, ОБСЄ повинна адаптувати свої механізми врегулювання конфліктів до нових реалій, у яких агресор не може мати рівні права з жертвою агресії. І нарешті, питання ролі ОБСЄ у післявоєнній архітектурі безпеки Європи стане одним із ключових у політичному дискурсі найближчих років.

2.3. Роль ОБСЄ у врегулюванні конфліктів в Європі

Зазначимо, що ОБСЄ відіграє ключову роль у врегулюванні конфліктів у Європі, оскільки поєднує інструменти превентивної дипломатії, моніторингу, медіації та постконфліктного відновлення в межах однієї інституційної системи. Хоча організація нерідко критикується за повільність процедур або залежність рішень від консенсусу, що часто ускладнює оперативне реагування, її багаторівневі механізми продовжують залишатися одними з небагатьох ефективних інструментів забезпечення стабільності в регіоні [38]. Зокрема, варто наголосити, що ОБСЄ має мандат, який дозволяє працювати з конфліктами різної природи: етнополітичними, територіальними, пострадянськими замороженими конфліктами, внутрішньополітичними кризами тощо. Таким чином, попри складну політичну динаміку у Європі,

організація продовжує відігравати роль посередника, що поєднує інтереси як великих держав, так і малих країн, забезпечуючи платформу для діалогу, який, зрештою, залишається фундаментальним засобом запобігання ескалації.

Важливо підкреслити, що історично ОБСЄ формувалася як структура, покликана підтримувати безпеку через співробітництво, а не конфронтацію. Принципи Гельсінського заключного акта 1975 року, повага до територіальної цілісності, непорушність кордонів, суверенна рівність та невтручання у внутрішні справи, і нині визначають рамкові умови діяльності організації [12]. Вони слугують нормативною основою для будь-якої операції з врегулювання конфліктів. Проте сучасний контекст демонструє, що ці принципи часто стають предметом порушення, що, в свою чергу, кидає виклик можливостям ОБСЄ діяти як повноцінний гарант стабільності. Це яскраво проявилось після 2014 року та особливо після широкомасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року, коли питання ефективності організації стало одним із центральних у європейських дебатах [57]. Попри складні політичні умови, ОБСЄ продовжувала відігравати важливу роль у врегулюванні конфліктів, зокрема через Спеціальну моніторингову місію (СММ), яка працювала в Україні з 2014 по березень 2022 року [46]. Її діяльність стала найбільшою операцією в історії організації: у різні роки в ній брали участь понад 1 200 спостерігачів із десятків держав-членів. Місія фіксувала порушення режиму припинення вогню, аналізувала ситуацію на лінії зіткнення, сприяла доступу гуманітарних організацій та виступала нейтральним джерелом інформації про безпекову ситуацію [9]. Значення таких звітів неможливо переоцінити, адже вони слугували підґрунтям для переговорів у Мінському процесі (2014-2015 рр.), а також впливали на формування санкційної політики ЄС і США щодо Росії. Водночас, варто зазначити, що попри інтенсивну діяльність СММ, її можливості були обмежені рішеннями держав-учасниць і постійними порушеннями мандату з боку РФ та підтримуваних нею збройних формувань [7].

Разом з тим ОБСЄ продовжує активно працювати й в інших регіонах Європи. Наприклад, одним із найскладніших і найдовших за тривалістю конфліктів, у врегулюванні якого організація бере участь, є Нагірний Карабах. Мінська група ОБСЄ, створена ще в 1992 році, була спеціальною платформою для посередництва між Вірменією та Азербайджаном [44]. Хоча збройна ескалація 2020 року та подальші події 2023 року фактично змінили формат конфлікту, а миротворча роль ОБСЄ де-факто зменшилася, сама інституційна модель Мінської групи залишається важливою, оскільки є прикладом дипломатичної архітектури, яка протягом десятиліть забезпечувала діалог між сторонами, навіть тоді, коли прямі контакти були мінімальними [1]. Станом на 2024-2025 рр. питання майбутнього Мінської групи залишається дискусійним, проте міжнародні експерти наголошують, що саме ОБСЄ має потенціал запропонувати інклюзивний формат, який дозволив би запобігти повторній ескалації в регіоні.

Ще одним важливим напрямом діяльності ОБСЄ є врегулювання придністровського конфлікту. Формат «5+2», у якому беруть участь Молдова та Придністров'я як сторони, а також ОБСЄ, Росія та Україна як посередники й спостерігачі, діє з 2005 року [33]. У цьому випадку організація продемонструвала свою здатність створювати довготривалі переговорні механізми, які забезпечують певний рівень стабільності, попри відсутність остаточного політичного рішення. Наприклад, протягом 2016-2018 рр. в ОБСЄ сприяла підписанню низки соціально орієнтованих угод між Кишиневом і Тирасполем, зокрема щодо питань освіти, транспорту, телекомунікацій. Хоча процес уповільнився після 2020 року, організація й надалі забезпечує функціонування робочих груп, що дозволяє уникати раптових загострень. Окремо варто згадати роль організації у врегулюванні конфліктів на Західних Балканах. У Боснії і Герцеговині ОБСЄ присутня з 1995 року, тобто фактично одразу після підписання Дейтонських угод. Її діяльність спрямована не лише на контроль за виконанням військових положень угоди, а й на розбудову демократичних інституцій, правосуддя, реформу поліції та забезпечення прав

нацменшин [24]. У Північній Македонії ОБСЄ також проводить масштабні програми зі зміцнення міжетнічного діалогу, підтримки реформ сектору безпеки та модернізації виборчої системи.

Поряд із зазначеним, організація активно розвиває механізми раннього попередження, які дозволяють виявляти потенційні загрози безпеці ще до їх переходу у фазу відкритої конфронтації. У 2024-2025 рр. одним із пріоритетних напрямів роботи ОБСЄ стало протидія використанню інформаційного середовища для розпалювання конфліктів, поширення мови ненависті та гібридних операцій [38]. Не менш важливою складовою роботи ОБСЄ є медіація, яка передбачає налагодження діалогу між сторонами конфлікту. У цьому контексті варто згадати діяльність Верховного комісара ОБСЄ у справах національних меншин, який з 1993 року виконує функції «раннього попередження» у сфері міжетнічних відносин [67]. Крім того, ОБСЄ активно застосовує інструменти постконфліктної стабілізації, які включають програми із розмінування, реформування сектору безпеки, підтримку демократичних інститутів та моніторинг прав людини [53].

Станом на 2025 рік перед ОБСЄ постають серйозні виклики, зокрема пов'язані з трансформацією самої європейської системи безпеки. Конфлікти стають дедалі більш комплексними, у них переважає багат шарова природа: поєднання військових, інформаційних, економічних та гуманітарних елементів. З одного боку, це ускладнює роботу організації, а з іншого – підкреслює її унікальність, оскільки мало яка міжнародна інституція має настільки широкий інструментарій [34]. Проте діяльність ОБСЄ залишається залежною від політичної волі держав, і саме це часто стає причиною гальмування ключових рішень. Показовим є блокування ухвалення бюджету ОБСЄ у 2023-2024 роках, що значно вплинуло на роботу місій і секретаріату [51]. У цьому контексті важливо підкреслити, що потенціал ОБСЄ значною мірою залежить від адаптації її інструментів до нових реалій, що сформувалися після 2022 року [37]. Європейська безпека зазнала безпрецедентної трансформації, і тому організації доводиться реагувати на

виклики, які раніше не були настільки системними та масштабними. Зокрема, йдеться про необхідність посилення інституційного механізму реагування на агресію однієї держави проти іншої – проблему, на яку ОБСЄ ніколи не мала достатньо ефективних важелів впливу через принцип консенсусу [70]. Цей принцип, з одного боку, є гарантією рівності всіх держав-учасниць, але, з іншого, створює умови для блокування рішень саме тими країнами, які можуть бути стороною конфлікту або зацікавленими у його пролонгації. Показовою є ситуація з блокуванням багатьох безпекових ініціатив Росією протягом 2014-2021 рр., що врешті призвело до значного звуження маневру організації у питанні реагування на російсько-український конфлікт.

Разом із тим, навіть за умов інституційних обмежень ОБСЄ демонструє здатність до інноваційних підходів. Так, протягом 2023-2025 рр. організація активно застосовує так звані «м'які інструменти безпеки», які передбачають посилення співпраці у сфері прав людини, захисту журналістів, боротьби з торгівлею людьми та запобігання радикалізації [5]. Ці напрями, попри відсутність прямого військово-політичного компоненту, є надзвичайно важливими для підтримання стабільності, оскільки вони торкаються соціальних і гуманітарних вимірів конфліктів. У 2024 р. ОБСЄ реалізувала кілька програм у Східній Європі, спрямованих на підвищення стійкості місцевих громад до зовнішніх інформаційних впливів. Це включало тренінги для представників місцевої влади, розробку методичних рекомендацій щодо боротьби з дезінформацією та підтримку незалежних медіа.

Показовим прикладом адаптивності організації стала ініціатива створення нових платформ для діалогу між державами-членами у 2024-2025 рр. Попри блокування ключових рішень у Віденському офісі, ОБСЄ почала розвивати гнучкі формати експертних консультацій, які не потребують формального ухвалення всіма державами [37]. Ці платформи дозволяють обговорювати питання кібербезпеки, прикордонної співпраці, екологічної безпеки та контролю над озброєннями. Така «паралельна дипломатія» стала важливим інструментом забезпечення мінімального рівня співпраці між

країнами, навіть незважаючи на політичні суперечності. У ширшому контексті діяльність ОБСЄ у врегулюванні конфліктів тісно пов'язана із загальною трансформацією міжнародного порядку. Європа зіткнулася з кризою довіри до інституцій колективної безпеки, посиленням конфронтаційної логіки у міжнародних відносинах і зміною ролі окремих держав. У цих умовах ОБСЄ все частіше позиціонує себе як «посередник останньої інстанції», організація, яка зберігає можливість підтримувати контакти навіть з тими сторонами, між якими припинилися або були суттєво обмежені дипломатичні відносини [57]. Власне, саме ця особливість дозволила організації певною мірою впливати на динаміку конфліктів у Придністров'ї, на Балканах та у Центральній Азії. Окремої уваги заслуговує роль ОБСЄ у захисті прав людини під час конфліктів. Бюро з демократичних інститутів і прав людини (БДІПЛ) здійснює моніторинг виборів, аналізує ситуацію з правами людини, надає експертну допомогу в реформуванні законодавства [26]. Під час кризових ситуацій, як це було у Білорусі у 2020 році, БДІПЛ забезпечило незалежну оцінку порушень прав людини, що стало важливим інструментом міжнародного тиску на владу. Хоча реакція ОБСЄ мала рекомендаційний характер, її експертні висновки використовувалися державами ЄС та США для формування санкційних пакетів і дипломатичного тиску.

У перспективі 2025-2030 років експерти прогнозують, що роль ОБСЄ може бути посилена за умови реформування внутрішніх механізмів. Зокрема, дедалі активніше обговорюється можливість пом'якшення принципу консенсусу в питаннях, що стосуються гуманітарної безпеки, моніторингової діяльності та реагування на кризи [40]. Хоча такі пропозиції зустрічають опір окремих держав, вони свідчать про усвідомлення глибинних структурних проблем організації. Паралельно з цим важливим залишається питання посилення координації між ОБСЄ, Європейським Союзом та НАТО [22]. З огляду на трансформації регіонального безпекового середовища, роль ОБСЄ дедалі більше визначається її здатністю забезпечити платформу для діалогу там, де інші механізми виявляються неефективними. Попри те, що організація

не має військових інструментів або санкційних важелів, вона компенсує це багатогранністю своїх підходів і здатністю працювати на різних рівнях, від локальної взаємодії з громадами до стратегічного діалогу між державами. Саме ця багатовимірність визначає сучасне значення ОБСЄ для врегулювання конфліктів у Європі.

Зрештою, ОБСЄ залишається важливим елементом європейської архітектури безпеки, навіть якщо її ефективність іноді обмежується політичними факторами. Її місії продовжують працювати в десятках країн, сприяючи миротворчим процесам, демократичним реформам і захисту прав людини. Саме через це, попри всі труднощі, міжнародна спільнота продовжує розглядати ОБСЄ як ключову платформу для врегулювання конфліктів. Для України роль організації є ще більш багатовимірною: ОБСЄ допомагає фіксувати порушення, створює умови для дипломатичного тиску на агресора, забезпечує незалежний моніторинг і сприяє розвитку демократичних інституцій [7]. Усі ці компоненти є фундаментальними для забезпечення національної безпеки та інтеграції України в європейський політичний простір.

Висновки до розділу 2

Зазначимо, що діяльність ОБСЄ у сфері політичної, військової та гуманітарної безпеки становить багатовимірну систему, яка, попри численні виклики, продовжує відігравати важливу роль у збереженні миру та стабільності в Європі. Передусім варто зазначити, що ключові напрями її роботи: запобігання конфліктам, управління кризами, контроль над озброєннями, моніторинг виборчих процесів і захист прав людини, забезпечують комплексний підхід до безпеки, що поєднує як «жорсткі», так і «м'які» інструменти впливу. Саме такий підхід дозволяє організації, з одного боку, оперативно реагувати на загрози, а з іншого – створювати довгострокові механізми зміцнення довіри між державами. Проте, попри важливість цих напрямів, ефективність ОБСЄ значною мірою залежить від її інституційної

структури, що включає Постійні ради, секретаріати, автономні інститути та місії на місцях.

У цьому контексті інституційна архітектура організації постає як складний, але водночас гнучкий механізм, здатний адаптуватися до трансформацій міжнародного середовища. З одного боку, наявність консенсусного принципу ухвалення рішень забезпечує легітимність дій ОБСЄ, а з іншого, часто уповільнює реагування на кризи, особливо коли позиції держав-учасниць є протилежними. Саме тому дедалі очевиднішим стає потреба модернізувати процедурні інструменти, зберігаючи водночас інклюзивний характер організації. Більше того, практика роботи польових місій та інститутів, таких як БДПЛ чи Представник з питань свободи ЗМІ, демонструє реальний потенціал ОБСЄ у зміцненні правових стандартів та підтримці демократичних процесів.

Водночас, оцінюючи роль ОБСЄ у врегулюванні конфліктів у Європі, варто наголосити, що організація має унікальний досвід посередництва, спостереження та підтримки діалогу, хоча її можливості останніми роками суттєво обмежені політичними суперечностями. Приклади Грузії, Придністров'я, Нагірного Карабаху та, особливо, України свідчать про те, що ОБСЄ здатна виступати платформою для переговорів, забезпечувати моніторинг ситуації та сприяти зниженню ескалації. Проте, надалі її ефективність залежатиме від здатності адаптуватися до нових форматів конфліктів, що стають дедалі гібриднішими та багатовимірними. Отже, ОБСЄ залишається необхідним, хоча й не завжди достатнім елементом європейської архітектури безпеки, який потребує оновлення, щоб відповідати сучасним геополітичним реаліям.

РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ ПОСИЛЕННЯ РОЛІ ОБСЄ В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ БЕЗПЕЦІ

3.1. Модернізація інструментів ОБСЄ для протидії сучасним безпековим викликам

Попри складність трансформаційних процесів у системі міжнародної безпеки, ОБСЄ залишається однією з небагатьох універсальних майданчиків, здатних об'єднувати держави з різними політичними інтересами для спільного реагування на загрози. Саме тому модернізація її інструментів для протидії сучасним безпековим викликам набуває принципово нового значення в умовах постійної ескалації конфліктів, посилення гібридних загроз і трансформації глобальної архітектури безпеки після 2014 року. Оскільки, як засвідчують події останнього десятиліття, зокрема російсько-українська війна, держави-члени ОБСЄ потребують гнучкіших, технологічно просунутих і політично дієвих механізмів реагування, модернізація інструментарію організації стає одним із ключових напрямів її подальшої адаптації [38]. Передусім слід наголосити, що сучасні безпекові виклики мають комплексний характер, а тому вимоги до інструментів ОБСЄ істотно зросли. Хоча ще у 1990-х роках акцент робився переважно на превентивній дипломатії та моніторингових місіях, сьогодні, вочевидь, цього недостатньо. У контексті війни в Україні, яка триває з 2014 року та особливо загострилася після повномасштабного вторгнення РФ 24 лютого 2022 року, постало питання переосмислення можливостей ОБСЄ як структури, здатної не лише фіксувати порушення, але й забезпечувати оперативне реагування та підтримку держав-членів [14]. Хоча Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ в Україні (2014-2022) стала безпрецедентним механізмом, її інструментарій виявився застарілим порівняно з масштабами та природою агресії РФ [46]. Проте, досвід СММ ОБСЄ став важливим імпульсом для модернізації підходів до моніторингу, зокрема через впровадження новітніх технологій: безпілотних літальних апаратів, систем тепловізійного спостереження, геопросторового аналізу та сучасних засобів кіберзахисту [37].

Отже, модернізація технічного оснащення стала першою системною відповіддю організації на нові виклики. Сучасні конфлікти характеризуються високою маневреністю, застосуванням безпілотних систем, засобів радіоелектронної боротьби та кібератак, що потребує від міжнародних спостерігачів не лише фізичної присутності, але й спроможності використовувати дані з відкритих джерел (OSINT), комерційних супутників та аналітичних платформ. Важливо зазначити, що вже у 2023-2024 рр. ОБСЄ активізувала співпрацю з низкою європейських космічних агентств щодо використання супутникових знімків високої роздільності для документування порушень у зонах конфліктів у Південному Кавказі, Центральній Азії та на Балканах [38]. Така практика вперше була апробована саме в Україні, що засвідчило здатність організації адаптуватися до умов війни нового типу. Наступним напрямом модернізації стали інституційні реформи, покликані підвищити ефективність рішень у межах консенсусної моделі ОБСЄ. Оскільки блокування рішень окремими державами, головно Росією, стало системною проблемою протягом 2015-2023 рр., дедалі частіше постає питання створення механізмів «консенсус мінус один» або розширення мандатів окремих структур у спосіб, що не дає змоги державі-агресору паралізувати діяльність організації [51]. Хоча повноцінне реформування механізму ухвалення рішень наразі все ще лишається предметом дискусій, практичні кроки вже здійснюються. Зокрема, у 2024 році група держав-членів ініціювала неформальний майданчик «Friends of OSCE Reform», метою якого стало вироблення пропозицій щодо оновлення процедур реагування на кризи та підвищення спроможності організації діяти в умовах політичного блокування [37].

У контексті сучасних загроз вагоме місце посідає також кібербезпека. Як відомо, після 2015 року кіберінциденти стали регулярним інструментом тиску на держави ОБСЄ, а кібератаки РФ на державні структури України у 2015-2017 рр., включно з атаками на енергетичну інфраструктуру, продемонстрували необхідність створення спільного регіонального підходу до реагування [2]. У

відповідь організація модернізувала свої інструменти співпраці, заснувавши у 2021 році низку програм з підвищення стійкості держав до кіберзагроз, а у 2023-2024 рр., запустила спеціалізовані тренінги з протидії фішингу, соціальній інженерії та атакам на критичну інфраструктуру [38]. Водночас важливо підкреслити, що ОБСЄ стала майданчиком для діалогу між державами, які у сфері кібербезпеки знаходяться у відкритій конфронтації, наприклад, між Україною та Вірменією або Грузією та РФ. Не менш важливою є модернізація інструментарію ОБСЄ в галузі протидії гібридним загрозам. Сучасні форми агресії, як свідчать сучасні події, включають дезінформаційні кампанії, маніпуляції у соціальних мережах, шантаж енергоресурсами та інші інструменти тиску, які не підпадають під традиційні категорії військової загрози [10]. У відповідь організація поширила роботу у сфері стратегічних комунікацій, медіаграмотності та підготовки національних інституцій до протидії інформаційним впливам. У 2023 році ОБСЄ ініціювала програму «Resilient Societies Initiative», спрямовану на підвищення стійкості демократичних інститутів до маніпуляцій та зовнішніх інформаційних операцій [37].

Значну увагу в межах модернізації інструментів ОБСЄ приділено також питанням енергетичної безпеки. Оскільки конфлікти останніх років, зокрема війна в Україні, продемонстрували залежність держав від критичної інфраструктури та вразливість енергетичних систем до атак, організація активізувала роботу в напрямі оцінки ризиків, розробки рекомендацій для урядів і проведення спільних консультацій між енергетичними регуляторами [15]. У 2024 році ОБСЄ організувала низку експертних платформ щодо захисту ядерних об'єктів та енергетичних мереж, особливо в контексті загроз, пов'язаних із атаками на Запорізьку АЕС [38].

Окремо варто зупинитися на змінах у підходах до врегулювання конфліктів. Оскільки конфлікти нового типу дедалі частіше мають затяжний, низькоінтенсивний або «заморожений» характер, ОБСЄ модернізує інструменти медіації, роблячи акцент на інклюзивності, багаторівневій

дипломатії та залученні місцевих громад [44]. У 2023 році організація почала впроваджувати принцип «multi-track diplomacy», зосереджуючись на одночасній роботі з урядами, регіональними акторами, громадами, експертами та представниками громадянського суспільства. Така стратегія була апробована в Молдові, у процесі взаємодії щодо Придністровського врегулювання, а також у Грузії та на Південному Кавказі [37]. Слід також наголосити, що модернізація інструментів ОБСЄ нерозривно пов'язана з фінансовою підтримкою держав-учасниць. Після 2022 року низка країн, серед яких Німеччина, Канада, Польща та Литва, істотно збільшили добровільні внески до спеціальних фондів, спрямованих на підтримку України, посилення ролі демократичних інституцій та розвиток спроможностей щодо моніторингу [38]. Наприклад, у 2024 році Німеччина надала понад 10 млн євро на технічну підтримку програм ОБСЄ у Східній Європі. Це ще раз підкреслює, що сучасна модернізація організації є спільним проєктом держав-членів і залежить від їхньої політичної волі.

Крім зазначених напрямів, модернізація інструментів ОБСЄ також включає посилення потенціалу організації у сфері раннього попередження. Адже сучасні конфлікти, на відміну від традиційних міждержавних воєн ХХ століття, часто починаються з локальних інцидентів, внутрішньополітичних криз або інформаційних кампаній, які тривалий час залишаються поза увагою держав і міжнародних структур. У відповідь на це у 2023-2024 рр. ОБСЄ здійснила суттєву адаптацію своїх механізмів аналізу ризиків, створивши нові експертні групи з оцінювання ситуаційної динаміки, здатні більш оперативно реагувати на появу потенційних тригерів нестабільності [38]. Важливо, що саме в межах цих груп організація почала інтегрувати алгоритмічні інструменти аналізу даних, включно з машинним навчанням, які дозволяють прогнозувати ескалацію напруженості на основі соціальних, політичних та економічних індикаторів. У цьому контексті варто згадати й про цифрову трансформацію спостережної діяльності Організації. Після завершення роботи Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ в Україні у 2022 році організація

почала розробляти нову модель «дистанційного моніторингу», тестування якої розпочалося у 2023 р. на декількох територіях Південно-Східної Європи [36]. Така модель базується на поєднанні даних з камер, супутників, безпілотників і мережевих сенсорів, а також на залученні аналітиків зі сфери OSINT. Водночас ОБСЄ розширила систему захищених каналів передачі інформації, що дозволяє уникати перехоплення чи спотворення даних, яке стало особливо актуальним у зв'язку з активним застосуванням технологій глушіння та кібервтручань у зонах конфліктів.

Додатковим вектором модернізації стало посилення співпраці ОБСЄ з регіональними безпековими механізмами, зокрема ЄС і НАТО. Хоча організації мають різні мандати, простежувалася тенденція до зближення їх підходів, що проявилось у проведенні спільних тренінгів із протидії гібридним загрозам, обміну аналітичними даними та координації зусиль щодо реформування секторів безпеки держав-партнерів [22]. Наприклад, у 2024 році ОБСЄ взяла участь у загальноєвропейському форумі щодо кіберстійкості, організованому ЄС, де представила власну програму «Cyber Confidence Building Measures», спрямовану на підвищення довіри між державами в цифровому середовищі. Крім того, в межах співпраці з НАТО у 2024 році було реалізовано пілотний проєкт щодо захисту критичної інфраструктури на Західних Балканах, який охоплював тренінги для силових структур, експертів з енергетичної безпеки та кризових менеджерів. Водночас важливо враховувати, що модернізація інструментів ОБСЄ має і суттєвий політичний вимір, адже організація функціонує у надзвичайно чутливому середовищі, де інтереси держав часто не збігаються. Саме тому окремі напрямки реформування, зокрема щодо перегляду механізму ухвалення рішень, зустрічають опір з боку країн, які прагнуть зберегти можливість впливати на діяльність організації. Зокрема, Росія протягом 2022–2024 років систематично блокувала ключові бюджетні рішення, призначення керівних осіб та ухвалення тематичних резолюцій, що суттєво ускладнило роботу ОБСЄ [50]. У відповідь на це все частіше обговорюється можливість переходу до «модульного

формату діяльності», коли група країн реалізує певні проєкти без участі держави-блокувальника. Цей підхід, який фактично вже використовується у рамках добровільного фінансування, дозволяє зменшити негативний вплив одностороннього блокування.

Особливе значення має і модернізація інструментарію ОБСЄ для захисту прав людини. Адже саме ця складова є фундаментом діяльності організації від часу ухвалення Гельсінського Заключного акта 1975 року. У сучасних умовах особливу актуальність набули програми щодо захисту журналістів, запобігання тортурам, протидії торгівлі людьми та забезпечення гендерної рівності. У 2023-2024 рр. ОБСЄ розширила діяльність Бюро демократичних інститутів і прав людини (БДІПЛ), зокрема щодо моніторингу виборів у складних політичних ситуаціях, як це було у Молдові, Грузії чи Вірменії [26]. Окремі механізми створено для документування репресій проти опозиції в авторитарних державах, включно з Білоруссю та Азербайджаном. Крім того, важливим досягненням стало вдосконалення інструментів захисту прав дітей та жертв сексуального насильства у збройних конфліктах, що також стало реакцією на масові порушення, зафіксовані в Україні після 2022 року.

Потрібно підкреслити, що модернізація інструментів ОБСЄ значною мірою залежить від здатності організації підтримувати взаємодію між східними та західними державами. У період загострення глобального протистояння між демократіями та авторитарними режимами (зокрема після 2022 року) ОБСЄ стала чи не єдиним майданчиком, де дипломатичні канали залишалися відкритими [57]. Саме в рамках цієї організації у 2023-2024 рр. вдалося провести низку зустрічей між представниками України, Грузії, Вірменії, Азербайджану та держав Центральної Азії з питань енергетичної безпеки, гуманітарного доступу та захисту цивільного населення. Нарешті, модернізація організації нерозривно пов'язана з посиленням ролі України в її діяльності. Після 2022 року Київ став одним із провідних ініціаторів реформування ОБСЄ, просуваючи питання перегляду механізмів реагування на агресію, посилення колективної відповідальності та оновлення мандату

місій. У 2024 році Україна активно долучилася до формування нових стандартів документування воєнних злочинів, обміну даними щодо кіберінцидентів та зміцнення енергетичної безпеки.

3.2. Проблеми ефективності інституційного механізму ОБСЄ в умовах трансформації міжнародного порядку

У сучасних умовах трансформації міжнародного порядку питання ефективності інституційного механізму Організації з безпеки і співробітництва в Європі постає з новою гостротою, оскільки, по-перше, сама система міжнародних відносин переживає глибокі структурні зміни, а по-друге, ОБСЄ, створена як інклюзивна платформа співпраці, дедалі частіше стикається з викликами, що виходять за межі її первісного мандату. З одного боку, організація залишається найбільш представницькою євроатлантичною структурою безпеки, що охоплює 57 держав-учасниць, включно з країнами ЄС, США, Канадою та державами Центральної Азії. З іншого боку, її діяльність дедалі більше ускладнюється через політичну фрагментацію, блокування консенсусу, а також системний перегляд базових принципів міжнародного права, що став особливо помітним після 2014 року та загострився після повномасштабного вторгнення Росії в Україну у лютому 2022 року [57]. Відтак, проблеми ефективності інституційного механізму ОБСЄ сьогодні вже не є внутрішньою технічною темою, а набувають ваги стратегічного питання майбутнього європейської безпеки.

Першою ключовою проблемою, яка стримує ефективність діяльності ОБСЄ, є принцип консенсусного прийняття рішень. Хоча історично він розглядався як гарантія рівності держав-учасниць та механізм запобігання домінуванню великих держав, однак у сучасних умовах він дедалі більше перетворюється на інструмент шантажу [41]. Наприклад, у 2023-2024 рр. Росія систематично блокувала ухвалення бюджету ОБСЄ, паралізуючи діяльність ключових інститутів, зокрема Бюро з демократичних інститутів та прав людини (БДІПЛ) [38]. Це призводило до затримок у підготовці місій зі

спостереження за виборами, скорочення персоналу та зменшення програм технічної допомоги державам-членам. Консенсус у нинішньому вигляді перетворився на інструмент політичного впливу, який дозволяє одній державі паралізувати роботу всієї організації. Більш того, у дискусіях дедалі активніше розглядаються пропозиції щодо часткової модифікації цього принципу, наприклад запровадження механізму консенсусу мінус один, який уже застосовувався у 1992 році у випадку з Югославією, або створення окремих форматів ухвалення рішень у гуманітарному та демократичному вимірах, де блокування має особливо деструктивний характер. Другою важливою проблемою є деградація довіри між ключовими акторами, що фактично паралізує переговорні механізми організації. ОБСЄ, яка історично позиціонувалася як форум для діалогу та зниження напруженості між Сходом і Заходом, фактично втратила цю роль після 2022 року [50]. Діалог у межах Постійної ради, який мав би бути основою кризового управління, дедалі частіше перетворюється на простір політичних заяв без жодних практичних результатів. Подальше ускладнення комунікації проявилось у 2023-2024 рр. у дискусіях щодо майбутнього Спеціальної моніторингової місії в Україні, яка вимушено припинила діяльність у березні 2022 року після прямого тиску з боку Росії [46]. І хоча місія протягом восьми років була основним джерелом перевіреної інформації про ситуацію на Донбасі, її припинення продемонструвало вразливість інституцій ОБСЄ перед політичним тиском і неможливість забезпечити безпеку персоналу в умовах агресії.

Проблеми ефективності організації також пов'язані з обмеженістю мандатів і нестачею інструментів примусу. ОБСЄ не має можливості запроваджувати санкції, застосовувати примус або забезпечувати виконання своїх рішень, що у XXI столітті виглядає істотним недоліком [39]. Наприклад, численні держави-члени, включно з Україною, Литвою, Польщею та Чехією, відкрито критикували ОБСЄ за те, що вона фактично не може вплинути на державу-агресора. Водночас мандати польової діяльності організації часто залежать від згоди держави перебування, що робить такі місії надзвичайно

нестабільними. Приклад Казахстану у 2022 році, коли після протестів уряд обмежував роботу місії ОБСЄ, лише підтверджує цю тенденцію. Окремим викликом є різна інтерпретація базових принципів організації. Принципи непорушності кордонів, невтручання у внутрішні справи та суверенної рівності держав сьогодні сприймаються країнами-учасниками нерівномірно. Особливо це стало помітно після 2022 року, коли РФ намагалася обґрунтувати свою агресію щодо України маніпулятивним трактуванням принципів безпеки [13]. Відповідно, у межах ОБСЄ спостерігається не лише політичний, а й нормативний розкол.

Не менш значущою проблемою є недостатнє фінансування діяльності ОБСЄ. Бюджет організації становить приблизно 140-150 млн. євро на рік, що є вкрай недостатнім для структури з тристороннім виміром діяльності та широкою польовою присутністю [37]. Наприклад, у 2024 році через скорочення внесків було тимчасово заморожено низку проєктів у Молдові, Грузії та Центральній Азії, що негативно позначилося на регіональній стабільності. Важливою структурною проблемою є також фрагментація інституцій всередині організації. ОБСЄ складається з великої кількості автономних підрозділів: Високого комісара у справах національних меншин, Представника з питань свободи медіа, Бюро з демократичних інститутів та прав людини, а також численних місій. У теорії така децентралізація мала б сприяти гнучкості й швидкості реагування, однак на практиці часто виникає дублювання функцій, плутанина у компетенціях і брак скоординованої комунікації [70].

Крім того, діяльність ОБСЄ ускладнюється зростанням гібридних загроз, які вимагають швидких і технологічно складних відповідей. Організація, що формувалася переважно в епоху традиційних військово-політичних ризиків, сьогодні стикається з викликами кібербезпеки, інформаційних операцій, маніпуляції виборчими процесами та підривної діяльності в енергетичній сфері [21]. На додачу до цього, у 2024-2025 роках активізувалися дискусії щодо майбутнього ОБСЄ як організації. Деякі

експерти наголошують на необхідності її фундаментальної реформи, інші ж вважають, що організація вже вичерпала свій потенціал [48]. Натомість третя група дослідників переконує, що ОБСЄ має зосередитися на своєму базовому призначенні: превентивній дипломатії, моніторингу та сприянні діалогу. У будь-якому разі трансформація міжнародного порядку ставить перед організацією питання не лише адаптації, а й виживання. Зрештою, у 2025 році Україна, а також низка держав Балтії та Центральної Європи виступили з ініціативами модернізації організації, включно з переглядом мандатів польових місій, реформуванням бюджетних процедур та посиленням ролі інститутів, відповідальних за демократичний вимір безпеки [38].

Водночас, аналізуючи сучасні процеси у межах ОБСЄ, доцільно наголосити, що ключові виклики інституційної ефективності посилюються внаслідок глибокої кризи легітимності, яка тривалий час накопичувалася та, зрештою, проявилася в повну силу після 2022 року [70]. Річ у тім, що організація, від самого початку створена як платформа для компромісу між країнами із суперечливими політичними системами, сьогодні зіштовхнулася з ситуацією, коли сам принцип спільності норм і цінностей перестав бути об'єднавчим. Адже країни демократичного табору наполягають на непорушності принципів міжнародного права, тоді як авторитарні режими дедалі активніше намагаються переозначити базові підходи до безпеки, інтерпретуючи їх через призму власних політичних інтересів. Тому, зрештою, ОБСЄ виявилася у політичній пастці: організація не може виключити державу-агресора, але й не здатна забезпечити ефективний інституційний процес, доки така держава блокує рішення та піддажує авторитет інститутів [50]. Згодом, починаючи з 2014 року, Спеціальна моніторингова місія в Україні стала чи не найбільш масштабною і впливовою операцією організації, зібравши понад тисячу співробітників та сформувавши унікальний механізм постійного спостереження у зоні конфлікту. Проте, її вимушене закриття у березні 2022 року під тиском РФ фактично означало втрату ключового інструмента ОБСЄ з підтримання миру [46]. Спроби створити альтернативні механізми

моніторингу або відновити місію в іншому форматі наразі залишилися безрезультатними, що підкреслює обмеженість інституційного потенціалу організації в умовах, коли її діяльність залежить від доброї волі сторін конфлікту. Таким чином, ОБСЄ опинилася в ситуації, коли її традиційні механізми миротворчості, розроблені у період після холодної війни, виявилися недостатніми у нових реаліях ревізіонізму, агресії та гібридних загроз [44].

Додатковою перешкодою для ефективності інституційного механізму стає конкурентність інших міжнародних організацій. Скажімо, ЄС за останні роки істотно укріпив свої інструменти зовнішньої та безпекової політики, включно з формуванням Європейського інструмента миру та можливістю надання військової допомоги партнерам. НАТО, зі свого боку, продовжує розширювати політико-військову присутність у регіоні, зокрема після вступу Фінляндії (2023) і Швеції (2024), що зміцнило трансатлантичний вимір безпеки [11]. У цьому контексті ОБСЄ поступово втрачає унікальність, яка раніше полягала в її універсальності та інклюзивності [39]. Організація дедалі частіше опиняється у ролі допоміжного актора, якого не сприймають як ключовий інструмент реагування на кризи. Окремо слід відзначити, що складна внутрішня динаміка впливає на здатність організації до стратегічного планування. Наприклад, ухвалення Довгострокової програми діяльності на 2025-2030 рр., яке розпочалося у 2023 році, досі перебуває в підвішеному стані через політичні суперечності [37]. В результаті ОБСЄ працює переважно у режимі тактичного реагування, без можливості формувати до вготривалі пріоритети, що значно знижує її впливовість у регіоні. До того ж, у 2024 році низка ключових посад, зокрема Генеральний секретар та Директор БДПЛ, були обрані лише тимчасово, що підкреслило нестійкість внутрішньої інституційної архітектури.

Усе це дає підстави стверджувати, що інституційний механізм ОБСЄ переживає одну з найглибших криз за всю свою історію. Проте, парадоксальним чином, саме ця криза створює передумови для потенційної трансформації. Зокрема, дедалі частіше у межах Постійної ради та

Парламентської асамблеї обговорюються сценарії часткової реформізації організації. На кінець 2024 року пропонувалися такі варіанти: перехід до гнучкого консенсусу у питаннях бюджету та виборчих місій; створення окремого механізму реагування на агресію, який би не залежав від згоди держави-порушника; інституційне зміцнення політико-військового виміру; розроблення нової Стратегії протидії гібридним загрозам; а також можливість розширення співпраці з ЄС і НАТО у форматі комплементарності. Хоча жоден з цих варіантів поки не отримав одностайної підтримки, сам факт їх обговорення свідчить про готовність держав-учасниць шукати нові моделі роботи. У ширшій перспективі питання ефективності інституційного механізму ОБСЄ нерозривно пов'язане з майбутнім європейської системи безпеки. З одного боку, досвід останніх років засвідчує, що інклюзивні механізми потребують серйозного переосмислення в умовах, коли один з ключових учасників свідомо руйнує основи спільної безпеки.

3.3. Практичні напрямки співпраці України з ОБСЄ у сфері безпеки та прав людини

Співпраця України з ОБСЄ у сфері безпеки та прав людини в умовах проблем міжнародного середовища набула не лише стратегічного, але й прикладного значення, що, відповідно, зумовлює необхідність переосмислення практичних механізмів взаємодії з цією організацією. У контексті російсько-української війни, яка стала ключовим каталізатором трансформації системи європейської безпеки, взаємини між Україною та ОБСЄ зазнали суттєвого функціонального розширення, особливо в частині моніторингу, превенції конфліктів, підтримки прав людини, інституційного посилення державних механізмів та формування політик, орієнтованих на людиноцентричний підхід [38]. Хоча припинення мандату Спеціальної моніторингової місії у березні 2022 року стало, з одного боку, втратою важливого інструменту міжнародного контролю за агресією, проте, з іншого стимулювало пошук нових форматів співпраці між Україною та структурами

ОБСЄ, що, власне, і формує основу практичних напрямків партнерства сьогодні [36]. Передусім слід підкреслити, що у сфері безпеки одним із ключових практичних напрямків стало інституційне посилення національних можливостей України у протидії сучасним загрозам, зокрема гібридним, інформаційним та кіберзагрозам. ОБСЄ у 2023-2024 рр. розширила спектр технічної підтримки Україні, спрямованої на посилення кіберстійкості державних органів [38]. Наприклад, у межах проєкту ОБСЄ «Building Ukraine's Cyber Resilience», підтриманого низкою держав-учасниць, українські фахівці отримали доступ до тренінгів із реагування на інциденти, моделювання кібератак та управління цифровими ризиками. Водночас, що не менш важливо, внаслідок збільшення кількості кібератак на критичну інфраструктуру, ідеться про атаки на енергетичний сектор України у грудні 2023 року, співпраця з ОБСЄ набула вимірів практичної допомоги у зміцненні захищеності інформаційних систем.

Другою важливою площиною є діяльність ОБСЄ у сфері боротьби з незаконним обігом зброї та мінною небезпекою. Програми зі знешкодження вибухонебезпечних залишків війни та підтримки підрозділів ДСНС, що реалізуються ОБСЄ з 2022 року, стали критично важливими, оскільки міни й нерозірвані боєприпаси становлять значну загрозу для цивільного населення на звільнених територіях [38]. Так, у 2024 році організація ініціювала нову програму тренування українських саперів за стандартами IMAS, що дозволяє підвищити ефективність гуманітарного розмінування. Третім стратегічним напрямком стало посилення інституцій, відповідальних за захист прав людини, особливо в умовах воєнного стану. Хоча мандат СММ завершено, ОБСЄ продовжила документування порушень прав людини через Московський механізм, зокрема у 2022-2024 рр. оприлюднено низку звітів, що фіксують випадки катувань, тортур, примусових депортацій та інших грубих порушень міжнародного гуманітарного права [26]. Водночас, у практичному аспекті для України важливими є тренінгові та консультативні програми, спрямовані на посилення потенціалу омбудсменських інституцій, судової системи,

правоохоронних органів та органів місцевого самоврядування у сфері захисту прав цивільного населення [25]. У 2024 році ОБСЄ реалізувала низку практичних семінарів для українських слідчих щодо документування воєнних злочинів відповідно до міжнародних стандартів.

Не менш вагомим напрямком є підвищення ефективності сектору цивільної безпеки. У співпраці з ОБСЄ Україна реалізує програми з удосконалення діяльності Національної поліції, прикордонної служби та системи цивільного захисту [38]. Зокрема проведено серію тренінгів із кризового менеджменту та громадської безпеки, що охопили понад тисячу українських поліцейських. Ще одним практичним напрямком є розвиток механізмів протидії дезінформації, інформаційним операціям та пропаганді. ОБСЄ продовжує реалізацію проєктів із медіаграмотності, підтримки незалежних ЗМІ, зокрема регіональних, та формування навичок виявлення деструктивних інформаційних впливів [37]. Так, у 2024 році в Україні відбулася серія робочих семінарів щодо інформаційної безпеки для журналістів зі східних областей.

У практичній площині надзвичайно важливим є співробітництво у сфері забезпечення виборчих прав і демократичних процедур. У 2023-2025 рр. Бюро демократичних інститутів і прав людини (БДІПЛ) здійснювало консультації щодо законодавства про вибори у воєнний та післявоєнний періоди, а також щодо механізмів участі внутрішньо переміщених осіб та військовослужбовців у демократичних процедурах [26].

Окремою ділянкою практичної взаємодії є підтримка України з боку представництва ОБСЄ з питань свободи медіа. У 2024 році організація надала консультації щодо удосконалення законодавства про медіа та боротьбу з ворожою пропагандою [37]. Не менш значущим напрямком є співпраця у сфері захисту прав військовополонених і цивільного населення, утримуваного країною-агресором. У 2023-2024 рр. ОБСЄ через свої інституційні механізми неодноразово наголошувала на системних порушеннях прав українських полонених [26]. Водночас, практичні напрями взаємодії не обмежуються суто

безпековою сферою. ОБСЄ активно підтримує процеси відновлення та розвитку громад на деокупованих територіях, зокрема через проєкти з відновлення соціального діалогу, медіації та зміцнення довіри [38].

Ще одним перспективним напрямком є розширення спільних програм із реінтеграції деокупованих територій. На тлі поступового звільнення українських земель, стала зрозумілою нагальна потреба у створенні спеціалізованих інструментів міжнародного супроводу цих процесів. ОБСЄ, маючи значний досвід роботи у країнах Південного Кавказу та Західних Балкан, може відігравати ключову роль у налагодженні локальних механізмів примирення, відновленні довіри у громадах та формуванні безпекових стратегій на рівні місцевого самоврядування [33]. Практичне застосування такого досвіду видно у проєктах 2024 року в Миколаївській та Харківській областях, де ОБСЄ сприяла підготовці програм громадської безпеки та відновлення соціальної інфраструктури [38]. Важливо підкреслити, що ці заходи спрямовані не стільки на вирішення миттєвих викликів, скільки на закладання основ довгострокової стабільності.

У сфері зміцнення правосуддя та боротьби з безкарністю Україна також активно взаємодіє з ОБСЄ, використовуючи організацію як платформу для просування питання відповідальності Росії за порушення міжнародного гуманітарного права. Зокрема, Україна постійно ініціює засідання Постійної ради ОБСЄ, присвячені документуванню злочинів проти цивільного населення, обстрілів цивільної інфраструктури та актів геноциду [26]. Це не тільки забезпечує міжнародну публічність цих злочинів, але й створює політичний тиск, який сприяє міжнародним розслідуванням та формуванню доказової бази для Міжнародного кримінального суду та спеціального трибуналу. У цьому контексті практичним внеском ОБСЄ є участь експертів у навчанні українських прокурорів і слідчих у галузі міжнародних стандартів документування злочинів, що підвищує якість національних розслідувань. У перспективі важливою складовою залишається участь ОБСЄ у реформуванні сектору безпеки. У 2024–2025 роках Україна реалізовує кілька реформ у сфері

оборонного планування, цивільного контролю над збройними силами та підвищення прозорості безпекових інституцій. ОБСЄ, зокрема через Форум зі співробітництва в галузі безпеки, може забезпечити експертну підтримку у розробленні нових стандартів управління ризиками, модернізації системи стратегічних комунікацій та удосконаленні нормативно-правової бази щодо захисту прав військовослужбовців [30].

Водночас, особливої уваги потребує розвиток кооперації у сфері охорони кордонів. На тлі загроз, пов'язаних із незаконною міграцією, торгівлею людьми та контрабандою зброї, Україна спільно з ОБСЄ реалізувала низку програм із посилення спроможностей Державної прикордонної служби [12]. Практичний ефект цих програм очевидний: впроваджено сучасні методи аналізу ризиків, покращено координацію між прикордонниками й митницями, розширено можливості з виявлення транскордонної злочинності. Важливим аспектом практичної взаємодії є також підтримка розвитку громадянського суспільства, яке відіграє визначальну роль у демократичній стійкості України. ОБСЄ сприяла реалізації програм, спрямованих на розвиток локальних правозахисних ініціатив, підвищення спроможності громадських організацій моніторити ситуацію з правами людини у регіонах, а також брати участь у формуванні місцевих стратегій безпеки [25]. У 2024 році організація підтримала створення мережі громадських радників при органах місцевої влади, що дозволило покращити комунікацію між владою та населенням у прифронтових областях.

У контексті довгострокових стратегічних пріоритетів важливо наголосити, що співпраця України з ОБСЄ дедалі більше орієнтується на забезпечення сталого миру, розбудову післявоєнної відбудови та інтеграцію у ширший європейський безпековий простір. З одного боку, зростає потреба в адаптації інституційних механізмів організації до нових реалій, адже структура ОБСЄ, фактично не передбачала масштабної війни всередині Європи. З іншого боку, Україна активно пропонує нові формати взаємодії, у тому числі створення спеціалізованих платформ, присвячених моніторингу

прав людини у зонах конфлікту, аналізу воєнних злочинів та протидії гібридним загрозам. Уже у 2024 році українська дипломатія ініціювала обговорення щодо розширення ролі ОБСЄ у питаннях гуманітарного реагування, зокрема шляхом створення координаційної групи з моніторингу гуманітарної безпеки, що включатиме експертів з надзвичайних ситуацій, правозахисників та спеціалістів з міжнародного гуманітарного права. Узагальнюючи широкий спектр напрямків, можна зробити висновок, що практична співпраця України з ОБСЄ у сфері безпеки та прав людини має виразно комплексний характер. Вона охоплює не лише реагування на поточні виклики та загрози, але й формування засад стійкого миру, розвиток інституцій і модернізацію управлінських процесів. Важливо те, що співпраця базується не лише на політичних деклараціях, а й на конкретних практичних інструментах: тренінгах, консультаціях, аналітичних механізмах, польових проєктах, експертній оцінці та нормативній підтримці.

Висновки до розділу 3

Зазначимо, що діяльність ОБСЄ у сучасних умовах трансформації міжнародного порядку потребує переосмислення та системного оновлення, оскільки традиційні механізми забезпечення стабільності вже не відповідають характеру гібридних, багатовимірних і технологічно складних загроз. Власне, модернізація інструментів ОБСЄ має базуватися на посиленні аналітичного компоненту, цифровізації процедур моніторингу та впровадженні більш ефективних ранніх попереджувальних механізмів, що дозволить організації своєчасно реагувати на ескалацію конфліктів. Водночас важливо наголосити, що швидкий розвиток інформаційних технологій, включно з використанням штучного інтелекту, вимагає від ОБСЄ здатності адаптувати свої підходи до роботи з великими масивами даних, оперативно виявляючи загрози для безпеки, демократії та прав людини.

Разом із тим, ефективність інституційного механізму ОБСЄ значною мірою стримується політичними суперечностями між державами-учасницями,

що особливо проявилось після 2014 року та, відповідно, після повномасштабного вторгнення РФ в Україну у 2022 році. Блокування консенсусних рішень, зменшення мандатів польових місій та інституційна вразливість організації свідчать про те, що формальні процедури вже не відповідають реаліям конфліктного середовища. З огляду на це, виникає потреба у пошуку альтернативних механізмів ухвалення рішень, посиленні ролі партнерських структур і розширенні співпраці з ЄС і НАТО, які здатні забезпечувати додаткову підтримку для реалізації миротворчих, спостережних і правозахисних програм ОБСЄ.

Зрештою, практичні напрямки співпраці України з ОБСЄ у сфері безпеки та прав людини залишаються ключовим чинником посилення національної стійкості та відновлення міжнародної довіри. Україна може й надалі активно використовувати потенціал ОБСЄ для документування порушень міжнародного гуманітарного права, зміцнення демократичних інституцій, реформування сектору цивільної безпеки та розвитку механізмів інтегрованого управління кордонами. Більш того, досвід України у протидії гібридним загрозам може стати основою для оновлення мандатів майбутніх місій ОБСЄ, що, у свою чергу, сприятиме підвищенню ефективності всієї організації. Таким чином, поглиблення партнерства України з ОБСЄ, попри складний геополітичний контекст, є необхідною умовою адаптації регіональної безпекової архітектури до викликів XXI століття.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження ОБСЄ як складової системи європейської безпеки в умовах трансформації міжнародного порядку, зроблено наступні висновки:

1. Визначено, що поняття «європейська безпека» протягом останніх десятиліть зазнало суттєвих трансформацій, що, власне, зумовлено зміною характеру міжнародного порядку, переходом від біполярності до непередбачуваної багатополарності та появою нових, значно складніших викликів. Поняття «європейська безпека» охоплює систему політичних, військових, економічних, інформаційних та гуманітарних механізмів, спрямованих на забезпечення стабільності, миру та розвитку на європейському континенті. Інакше кажучи, це комплекс норм, інституцій та практик, які регулюють взаємодію держав Європи з метою запобігання конфліктам, пом'якшення ризиків і створення умов для співіснування на основі довіри, передбачуваності та верховенства міжнародного права. Як показало проведене дослідження, еволюція системи європейської безпеки охоплює кілька ключових етапів: від Хельсінського процесу 1975 року, спрямованого на стабілізацію відносин між Сходом і Заходом, до сучасної фрагментованості та конкуренції безпекових підходів, що супроводжується розмиванням правил, зростанням загроз і зниженням прогнозованості міжнародного середовища. Водночас, безперечно, саме ОБСЄ стала центральним інституційним елементом цієї системи, оскільки її створення та подальший розвиток відображали прагнення забезпечити широку, інклюзивну та кооперативну модель безпеки в Європі.

2. Аналіз інституційної структури ОБСЄ свідчить, що організація має багаторівневу, комплексну архітектуру, яка включає політичні, виконавчі, оперативні та моніторингові інститути. Іншими словами, ОБСЄ поєднує дипломатичні, превентивні, моніторингові та польові механізми, що дозволяє їй виконувати функції, недоступні іншим міжнародним організаціям. Разом з тим, основні напрями її діяльності – політичний діалог, військово-політичне

співробітництво та гуманітарний вимір, формують унікальну триєдину структуру, яка забезпечує взаємодію між державами-учасниками на основі довіри, прозорості та спільних зобов'язань. Для політичного виміру характерним є ведення переговорів, зміцнення демократичних інститутів та моніторинг виборів; військово-політичний вимір включає контроль над озброєннями, заходи зі зміцнення довіри та превентивну дипломатію; гуманітарний: захист прав людини, протидію дискримінації та підтримку свободи медіа. Інституційна структура ОБСЄ не лише забезпечує широкий спектр функцій, але й є основою її легітимності в європейському безпековому просторі.

3. Особливо важливим результатом стало з'ясування миротворчого потенціалу ОБСЄ, який, попри певні обмеження, залишається критично важливим для регіональної стабільності. Як показує досвід урегулювання конфліктів у Нагірному Карабасі, Придністров'ї, Боснії і Герцеговині та, безперечно, в Україні, організація володіє інструментарієм превентивної дипломатії, медіації та місій зі спостереження, які відіграють значну роль у зменшенні напруги. Проте, як слід підкреслити, ефективність цих інструментів значною мірою залежить від політичної волі держав-учасниць, насамперед великих держав, позиції яких інколи блокують ухвалення рішень. В умовах багатопольярного світу, де геополітична конкуренція стає все помітнішою, роль ОБСЄ як платформи для діалогу між різними центрами сили набуває ще більшого значення.

4. Разом із тим дослідження показало, що інституційний механізм ОБСЄ стикається з низкою серйозних проблем. До них, зокрема, належать консенсусний характер ухвалення рішень, що часто призводить до блокування ініціатив; недостатній рівень фінансування; складність адаптації організації до нетрадиційних загроз, таких як гібридні операції, кібератаки чи інформаційні маніпуляції. Водночас криза довіри між державами-учасниками, особливо після повномасштабного вторгнення РФ в Україну 2022 року, суттєво обмежила можливості ОБСЄ виконувати моніторингові функції, що раніше

становили основу її впливовості. Іншими словами, трансформація міжнародного порядку поставила організацію перед необхідністю глибокої модернізації, адже, фактично, існуючі механізми вже не відповідають масштабам і характеру сучасних загроз.

5. Важливо наголосити, що, попри наявні труднощі, співпраця України з ОБСЄ залишається не лише актуальною, але й стратегічно необхідною. Організація виступає ключовим партнером у питаннях захисту прав людини, моніторингу ситуації на тимчасово окупованих територіях, документування порушень міжнародного гуманітарного права, а також сприяє діалогу щодо мирного врегулювання конфлікту. Зокрема, до практичних напрямів співпраці належать участь України в роботі інституцій ОБСЄ, співпраця з Бюро з демократичних інститутів і прав людини у сфері демократичних реформ, комунікація з Представником ОБСЄ з питань свободи медіа, участь у програмах розмінування, а також використання експертного потенціалу організації для вдосконалення законодавства у сфері безпеки. Додатково слід згадати про важливість розвитку співпраці в галузі протидії кіберзагрозам та інформаційним маніпуляціям, які сьогодні становлять ключовий виклик не лише для України, але й для всієї європейської безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Булавенко П. Роль ОБСЄ у врегулюванні конфлікту в Нагірному Карабасі. *Міжнародне право в період турбулентності міжнародних відносин*. 2021. С. 42–44.
2. Войтовський К., Резнікова О. Геополітичні аспекти впливу на хід війни РФ проти України : аналітична доповідь. Київ : Національний інститут стратегічних досліджень, 2022. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/natsionalna-bezpeka/heopolitychni-aspekty-vplyvu-na-khid-viyny-rf-proti-ukrayiny>. (дата звернення: 10.10.2025).
3. Волік Н. Безпека Європи на основі досвіду російсько-української війни. Green European Foundation, 2023. URL: <https://surl.li/qhxjwn> (дата звернення: 10.10.2025).
4. Грицяк І. А. Європейське інституційне право: зародження, формування та розвиток. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2025. № 8(38). С. 474–484. DOI: 10.52058/2786-6300-2025-8(38)-474-484. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/52972>. (дата звернення: 10.10.2025).
5. Дубовик В. Боротьба з тероризмом, екстремізмом та радикалізацією як напрям діяльності ОБСЄ. *Підприємство, господарство і право*. 2020. №8. С. 330–333.
6. Дубовик В. Зміни міжнародної системи безпеки в умовах трансформації міжнародного правопорядку: діяльність ОБСЄ. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 1. С. 319–322.
7. Кацевич Т. Європейська політика безпеки та роль міжнародних організацій (Рада Європи, ОБСЄ, ЄС) у вирішенні конфлікту на Сході України. *Українознавчий альманах*. 2019. № 24. С. 115–119.
8. Криштанович М. Ф. Європейська безпека з позиції провідних країн світу. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2022. Вип. 33. С. 72–77. DOI: 10.5281/zenodo.6985227. URL:

<https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/574>. (дата звернення: 10.10.2025).

9. Лисенко Л. Діяльність ОБСЄ в зоні конфлікту на Сході України. IV Науково-практична конференція. *Чорноморські політологічні читання*. 2015. С. 169–173.

10. Марчук М., Круглюк І. Європейська безпека в контексті російсько-української війни: глобальний і регіональний виміри. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. 2025. Вип. 21. С. 178–185. URL: <https://journals.pnu.if.ua/index.php/politology/article/download/605/564/1134>.

11. Мелешенко Т. В. НАТО-ЄС: безпекова політика у XXI столітті. *Сумський історико-архівний журнал*. 2022. Вип. 39. С. 55–66. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/90873/1/Meleshchenko_shaj_39_2022.pdf. (дата звернення: 10.10.2025).

12. Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ). *Міністерство закордонних справ України. Офіційний вебсайт*. URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/organizaciya-z-bezpeki-i-spivrobitnictva-v-uevropi>. (дата звернення: 10.10.2025).

13. Пшел Р. Наслідки російського вторгнення в Україну для міжнародної безпеки – НАТО і не тільки. *NATO Review*. 17 лип. 2022 р. URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2022/07/07/nasldki-rosjs-kogo-vtorgnennya-v-ukranu-dlya-myonarodno-bezpeki-nato-ne-tl-ki/index.html>. (дата звернення: 10.10.2025).

14. Федуняк С. Вплив російськоукраїнської війни на діяльність провідних інститутів безпеки в контексті формування нової моделі міжнародних відносин. *Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент*. 2022. № 11. С. 131–140.

15. Яковюк І. В., Білоусов Є. М. Національна безпека України в умовах нових викликів європейській та євроатлантичній солідарності : монографія / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, НДІ правового забезпечення інновац. розвитку НАПрН

України. Харків : ФОП Рубан В. В., 2022. 148 с. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/handle/123456789/19718>. (дата звернення: 10.10.2025).

16. Annual Progress Report on the Implementation of the OSCE 2004 Action Plan for the Promotion of Gender Equality – 2023. *OSCE Secretariat*. Vienna: OSCE, 2024. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/f/9/572671.pdf>

17. Annual Progress Report on the Implementation of the OSCE 2004 Action Plan for the Promotion of Gender Equality – 2022. *OSCE Secretariat*. Vienna: OSCE, 2023. URL: https://www.osce.org/files/f/documents/a/9/548002_1.pdf

18. Annual report on the implementation of the Common Foreign and Security Policy (CFSP) – 2022. Doc. HR(2023)153. *European External Action Service*. Brussels, 2023. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10732-2023-INIT/en/pdf> (Last accessed: 05.10.2025).).

19. Anthony I. A New Security Order in Europe. Bratislava: GLOBSEC, 2022. 24 p. URL: <https://www.globsec.org/sites/default/files/2022-03/new-security-order-in-europe.pdf>.

20. Bremberg N. The OSCE and climate security: diplomatic practice in a changing geopolitical context. *International Affairs*. 2023. Vol. 99. № 3. P. 1149–1165. DOI: 10.1093/ia/iia078. URL: <https://academic.oup.com/ia/article/99/3/1149/7160944> (Last accessed: 05.10.2025).).

21. Comparing Responses to Climate-related Security Risks by the EU, NATO and the OSCE. *SIPRI*. Stockholm: Stockholm International Peace Research Institute, 2023. URL: https://www.sipri.org/sites/default/files/2023-08/ccr_osce_eu_nato.pdf

22. Council conclusions on EU priorities at the Organisation for Security and Cooperation in Europe (OSCE). *Council of the European Union*. 20 March 2023. Doc. 7587/23. Brussels, 2023. URL:

<https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7587-2023-INIT/en/pdf> (Last accessed: 05.10.2025).

23. Debuysere L. The EU's integrated approach to crisis response: learning from the UN, NATO, and OSCE. *The EU and crisis response*. Manchester: Manchester University Press, 2021. P. 86-114.

24. Democracy and Human Rights in the OSCE: The ODIHR Annual Report 2021. *OSCE/ODIHR*. Warsaw: OSCE/ODIHR, 2022. URL: <https://www.osce.org/odihr/annual-report/2021> (Last accessed: 05.10.2025).

25. Democracy and Human Rights in the OSCE: The ODIHR Annual Report 2022. *OSCE/ODIHR*. Warsaw: OSCE/ODIHR, 2023. URL: <https://www.osce.org/odihr/annual-report/2022> (Last accessed: 05.10.2025).

26. Democracy and Human Rights in the OSCE: The ODIHR Annual Report 2023. *OSCE/ODIHR*. Warsaw: OSCE/ODIHR, 2024. URL: <https://www.osce.org/odihr/564767> (Last accessed: 05.10.2025).

27. Dijkstra H. Learning to deploy civilian capabilities: How the United Nations, Organization for Security and Co-operation in Europe and European Union have changed their crisis management institutions. *Cooperation and Conflict*. 2019. № 54. P. 524–543.

28. Donno D. ODIHR Election Observation under Pressure. In: *OSCE Insights 2023: Adapting to Change*. Baden-Baden: Nomos, 2024. DOI: 10.5771/9783748917366-01.

29. Engelbrekt K. The European Security Order. *The Borders of the European Union in a Conflictual World. Interdisciplinary European Studies* / ed. A. Bakardjieva Engelbrekt et al. Cham: Springer Nature Switzerland, 2024. P. 205–231. DOI: 10.1007/978-3-031-54200-8_9.

30. European Parliamentary Research Service (EPRS). The Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE). Brussels: European Parliament, 2021. 12 p. (EPRS Briefing, PE 696.190). URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/696190/EPRS_BRI\(2021\)696190_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/696190/EPRS_BRI(2021)696190_EN.pdf). (Last accessed: 05.10.2025).

31. European Union. OSCE Annual Security Review Conference, Vienna, 31 August – 1 September 2021. EU Statement on «Special Session: The Structured Dialogue». Vienna, 9 September 2021. 3 p. URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/2021_asrc_eu_statement_on_special_session_the_structured_dialogue.pdf. (Last accessed: 05.10.2025).
32. European Security Order, Integration and Modernization: Prospects and Challenges in the Central and Eastern European Region : collective monograph / edited by F. Zhongping, M. Huang, W. Ju. Budapest: China–CEE Institute, 2025. 332 p. URL: https://china-cee.eu/wp-content/uploads/2025/07/European-Security-Order_barlow_book_20250202.pdf (Last accessed: 05.10.2025).
33. Freire M. Conflict and Security in the Former Soviet Union. The Role of the OSCE. New York: Ashgate Publishing, 2003. 288 p.
34. Freire M. R. The evolving role of the OSCE in the shaping of European security. Vestnik of Saint Petersburg University. International Relations. 2022. Vol. 15, No. 2. P. 123–137. DOI: 10.21638/spbu06.2022.201.
35. Friesendorf C., Kartsonaki A. (eds.) OSCE Insights 2021. Baden-Baden: Nomos, 2022. URL: <https://www.nomos-elibrary.de/10.5771/9783748911456.pdf> (Last accessed: 05.10.2025).
36. Friesendorf C., Kartsonaki A. OSCE Insights 2022: War in Europe. Baden-Baden: Nomos, 2023. URL: <https://www.nomos-shop.de/en/p/osce-insights-2022-gr-978-3-8487-7512-5> (Last accessed: 05.10.2025).
37. Friesendorf C., Kartsonaki A. OSCE Insights 2023: Adapting to Change. Baden-Baden: Nomos, 2024. URL: <https://www.nomos-elibrary.de/10.5771/9783748917366.pdf> (Last accessed: 05.10.2025).
38. Friesendorf C., Kartsonaki A. OSCE Insights 2024: Securing States and People. Baden-Baden: Nomos, 2025. URL: <https://www.nomos-shop.de/en/p/osce-insights-2024-gr-978-3-7560-1852-9> (Last accessed: 05.10.2025).
39. Grass F., Hess Sargsyan A., Lanz D., Zogg B. Multilateralism in Transition: Challenges and Opportunities for the OSCE. Zurich: Center for Security

Studies (CSS), ETH Zürich, 2021. 96 p. URL: <https://css.ethz.ch> (Last accessed: 05.10.2025).

40. Greminger T. Making the OSCE more effective: practical recommendations from a former secretary general. *Identifying Ground*. 2022. P.1-13.

41. Greminger T. Making the OSCE More Effective: Practical Recommendations from a Former Secretary General. OSCE Insights 2021. *Identifying Common Ground*. 2021. P. 13–25.

42. Greminger T. Making the OSCE More Effective: Practical Recommendations from a Former Secretary General. OSCE Insights, 1/2021. Baden-Baden: Nomos, 2022. DOI: 10.5771/9783748911456-01.

43. Greminger T. Reintroducing Elements of Cooperative Security in the Future European Security Order. *The Defence Horizon Journal. Special Edition «Stand with Ukraine»*. 2023. URL: <https://www.thedefencehorizon.org>.

44. Guliyev F., Gawrich A. OSCE mediation strategies in Eastern Ukraine and Nagorno-Karabakh: a comparative analysis. *European Security*. 2021. Vol. 30.ю № 4. P. 569–588. URL: <https://doi.org/10.1080/09662839.2021.1896942> (Last accessed: 05.10.2025).).

45. Hakala E., Krampe F. Strengthening the OSCE's Climate Security Agenda. Stockholm: Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), 2025. 12 p. DOI: 10.55163/MLSA1086. URL: <https://www.sipri.org/publications/2025/sipri-policy-briefs/strengthening-osces-climate-security-agenda>. (Last accessed: 05.10.2025).

46. Härtel A. The OSCE's Special Monitoring Mission to Ukraine in 2014–2020: The SMM's Work in the Donbas and Its Ukrainian Critique in 2014–2019. *Security and Human Rights*. 2021. Vol. 31. №. 1–4. P. 121–158. URL: https://brill.com/view/journals/shrs/31/1-4/article-p121_121.xml. (Last accessed: 05.10.2025).

47. Henry N. The Role of the OSCE in European Conflict Prevention and Security. Finabel Info Flash. 05.12.2024. URL: <https://finabel.org/the-role-of-the-osce-in-european-conflict-prevention-and-security/> (Last accessed: 05.10.2025).

48. Implications for the Future of the OSCE. *OSCE Network of Think Tanks and Academic Institutions*. Hamburg: IFSH, 2022. URL: https://ifsh.de/file/osce-network-publications/OSCE_Network_Perspectives_2022_20June_final.pdf (Last accessed: 05.10.2025).

49. In troubled waters. The OSCE in times of war. European Platform for Democratic Elections (EPDE). Berlin, 2024. URL: <https://epde.org/?news=in-troubled-waters-the-osce-in-times-of-war> (Last accessed: 05.10.2025).

50. Is the OSCE Sliding into Irrelevance? *OSCE Network of Think Tanks and Academic Institutions*. Hamburg: IFSH, 2022. URL: https://ifsh.de/file/osce-network-publications/Network-Report-2022_fin.pdf

51. Kemp W. Crisis and opportunity for the OSCE. Security and Human Rights Monitor. 2024. URL: <https://www.shrmonitor.org/crisis-and-opportunity-for-the-osce/> (Last accessed: 05.10.2025).

52. Kemp W. New European Security Order. Cambridge: Cambridge Peace and Education Research Group, 2023. 34 p. URL: <https://cambridgepeace.org/wp-content/uploads/2023/03/Kemp-European-Security-Order.pdf>. (Last accessed: 05.10.2025).

53. Kemp W. OSCE Peace Operations: Soft Security in Hard Environments. New York: International Peace Institute, 2016. 20 p.

54. Kemp W., Żornaczuk T., Zellner W., et al. OSCE Insights 2021: Identifying Common Ground. Baden-Baden: Nomos, 2022. 192 p. DOI: 10.5771/9783748911456. URL: <https://www.nomos-elibrary.de>. (Last accessed: 05.10.2025).

55. Ketola J. The OSCE and a 21st century spirit of Helsinki. FIIA Publication/Briefing Paper. Helsinki: Finnish Institute of International Affairs, 2022. URL: <https://fii.fi/en/publication/the-osce-and-a-21st-century-spirit-of-helsinki> (Last accessed: 05.10.2025).

56. Kissinger H. How to avoid another world war. *The Spectator*. 2022. URL: <https://www.spectator.co.uk/article/the-push-for-peace/> (Last accessed: 05.10.2025).
57. Lehne S. Reviving the OSCE: European Security and the Ukraine Crisis. Monograph. Brussels: Carnegie Endowment for International Peace, 2022. URL: https://books.google.com/books/about/REVIVING_THE_OSCE_European_Security_and.html?id=_zg40AEACAAJ (Last accessed: 05.10.2025).
58. Mahilaj E. The Role of OSCE and EU Cooperation in Resolving the Russia-Ukraine Conflict. *European Scientific Journal*. 2023. Vol. 19. № 17. URL: <https://eujournal.org/index.php/esj/article/view/16676> (Last accessed: 05.10.2025).
59. Mahilaj S. The Role of OSCE and EU Cooperation in Resolving the Russia-Ukraine Conflict. *European Scientific Journal*. 2023. Vol. 19. №. 14. P. 1–15. DOI: 10.19044/esj.2023.v19n14p1.
60. Moylamova G. The OSCE and the Mediation of Armed Conflicts in the Post-Soviet Space. Master's thesis. Baku: Khazar University, 2023. 94 p. URL: <https://dspace.khazar.org/bitstream/20.500.12323/6923/1/The%20OSCE%20and%20the%20Mediation%20of%20Armed%20Conflicts%20in%20the%20Post-Soviet%20Space.pdf> (Last accessed: 05.10.2025).
61. Oberson F. OSCE Special Monitoring in Ukraine. Between Peace and Conflict in the East and the West. Kyrgyzstan: OSCE Academy in Bishkek, 2021. P. 47–75.
62. Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE). 2021 Trends and Observations from the Special Monitoring Mission to Ukraine. Vienna: OSCE, 4 February 2022. URL: <https://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/511327>. (Last accessed: 05.10.2025).
63. Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE). OSCE Annual Report 2021. Vienna: OSCE Secretariat, 2022. 180 p. URL: <https://www.osce.org/annual-report/2021>. (Last accessed: 05.10.2025).

64. Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE). OSCE convenes Annual Security Review Conference to engage in dialogue on the security situation in the region. Press release. Vienna, 26 June 2024. URL: <https://www.osce.org/chairpersonship/571393> (Last accessed: 05.10.2025).

65. OSCE Action Plan 2022–2025. *Swiss Federal Department of Foreign Affairs*. Bern: FDFA, 2022. 28 p. URL: https://www.eda.admin.ch/dam/eda/en/documents/aussenpolitik/internationale-organisationen/osze/2022/aktionsplan-osze-2022-2025_en.pdf (Last accessed: 05.10.2025).

66. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR). Democracy and Human Rights in the OSCE: The ODIHR Annual Report 2021. Warsaw: OSCE/ODIHR, 2022. URL: <https://www.osce.org/odihr/annual-report/2021>. (Last accessed: 05.10.2025).

67. Pentassuglia G. Effective Minority Participation as a Balancing Act: What Role for the OSCE High Commissioner on National Minorities? OSCE Insights, 6/2021. Baden-Baden: Nomos, 2022. DOI: 10.5771/9783748911456-06.

68. Report of the General Committee on Political Affairs and Security (First Committee) to the OSCE PA Annual Session, Bucharest 2024. Copenhagen, 2024. *OSCE Parliamentary Assembly*. URL: <https://www.oscepa.org/en/documents/annual-sessions/2024-bucharest/reports-and-speeches-10/4946-report-for-the-first-committee-eng-1/file> (Last accessed: 05.10.2025).

69. Schröder U. European Security in Times of Crisis: Perspectives from Peace Research. IFSH Research Report № 014. Hamburg: Institute for Peace Research and Security Policy at the University of Hamburg, 2023. 144 p. URL: https://www.ifsh.de/file/publication/Research_Report/014/Research_Report_014_EN_V04_web.pdf (Last accessed: 05.10.2025).

70. Schütte L., Dijkstra H. When an International Organization Fails to Legitimate: The Decline of the OSCE. *Global Studies Quarterly*. 2023. Vol. 3. № 4.

DOI: 10.1093/isagsq/ksad057. URL: <https://doi.org/10.1093/isagsq/ksad057> (Last accessed: 05.10.2025).

71. Shelest H. From Soft Security to Hard Security in the Black Sea Region – Does the OSCE Fit? *Security and Human Rights*. 2022. Vol. 32. № 1–4. P. 1–15. DOI: 10.1163/18750230-bja10008. URL: <https://www.shrmonitor.org/from-soft-security-to-hard-security-in-the-black-sea-region-does-the-osce-fit/> (Last accessed: 05.10.2025).

72. Shelest H. Perceptions of the Black Sea Region Security: Actors, Factors and Scenarios for the Future. *Region in the World Politics: Actors, Factors and Scenarios for the Future*. Odesa, 2022. P. 27–46. URL: https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/86617/ssoar-caucasusad-2022-130-khylko_et_al-Perceptions_of_the_Black_Sea.pdf (Last accessed: 05.10.2025).

73. Simonet L. The OSCE and its role in strengthening European security architecture. In: Trends in International Politics 2024. Vienna: Österreichisches Institut für Internationale Politik. 2024. P. 30–36. URL: <https://www.oiip.ac.at/cms/media/trend-report-loic-simonet-6.pdf> (Last accessed: 05.10.2025).

74. Taking climate security forward in the OSCE. *SIPRI*. SIPRI Blog. 15 June 2022. URL: <https://www.sipri.org/commentary/blog/2022/taking-climate-security-forward-osce> (Last accessed: 05.10.2025).

75. Tanner F. The OSCE and Peacekeeping: Track Record and Outlook. *OSCE Insights* 2021. Baden-Baden: Nomos, 2022. URL: <https://repository.graduateinstitute.ch/record/299848> (Last accessed: 05.10.2025).

76. The future European security architecture. Brussels: European Parliamentary Research Service, 2025. *European Parliament*. (EPRS Study, PE 765.785). URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2025/765785/EPRS_STU%282025%29765785_EN.pdf (Last accessed: 05.10.2025).

77. Tzivaras I. Organization for Security and Co-operation in Europe

(OSCE). *International Conflict and Security Law. A Research Handbook*. The Hague: T.M.C Asser Press, 2022. P. 555-573.

78. Van Baalen S., Bremberg N., Petri Y. Comparing Responses to Climate-related Security Risks: The EU, NATO and the OSCE. SIPRI Policy Report. Stockholm: Stockholm International Peace Research Institute, 2023. URL: https://www.sipri.org/sites/default/files/2023-08/ccr_osce_eu_nato.pdf (Last accessed: 05.10.2025).

79. Vasić D., Stanković V. Repositioning of the Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE). In: *International Organizations: Serbia and Contemporary World*. Vol. 2 / ed. D. Dimitrijević, T. Mileski. Belgrade: Institute of International Politics and Economics, 2022. P. 328–358. DOI: 10.18485/iipe_ioscw.2022.2.ch21.

80. Zhongping F. European Security Order, Integration and Governance. Warsaw-Budapest: China-CEE Institute, 2025. 274 p. URL: https://china-cee.eu/wp-content/uploads/2025/07/European-Security-Order_barlow_book_20250202.pdf (Last accessed: 05.10.2025).

АНОТАЦІЯ

Волинець Я.М. ОБСЄ як складова системи європейської безпеки в умовах трансформації міжнародного порядку (магістерська робота). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025. 84 с. (рукопис).

Кваліфікаційна робота магістра присвячена визначенню ролі ОБСЄ у системі європейської безпеки в умовах трансформації міжнародного порядку. Об'єкт – система європейської безпеки. Предмет – діяльність ОБСЄ у забезпеченні європейської безпеки в умовах трансформації міжнародного порядку.

У першому розділі визначено поняття та простежити еволюцію системи європейської безпеки в контексті глобальних тенденцій трансформації міжнародного порядку.

У другому розділі розкрито інституційну структуру ОБСЄ та визначити її основні напрями діяльності у політичній, військовій та гуманітарній сфера; з'ясовано миротворчий потенціал ОБСЄ та визначити роль організації у врегулюванні конфліктів у Європі в умовах багатопольярного світу.

У третьому розділі виявлено ключові проблеми та обмеження ефективності інституційного механізму ОБСЄ в умовах трансформації міжнародного порядку; визначено практичні напрями співпраці України з ОБСЄ у сфері безпеки, прав людини та врегулювання конфліктів.

Ключові слова: ОБСЄ, європейська безпека, міжнародний порядок, колективна безпека, конфліктна превенція, врегулювання конфліктів, гібридні загрози.

ANNOTATION

Volynets Y.M. OSCE as a component of the European security system in the context of the transformation of the international order (master's work). Kharkiv: V. N. Karazin Kharkiv National University, 2025. 84 p. (manuscript).

The master's qualification work is devoted to determining the role of the OSCE in the European security system in the context of the transformation of the international order. The object is the European security system. The subject is the OSCE's activities in ensuring European security in the context of the transformation of the international

order.

The first section defines the concept and traces the evolution of the European security system in the context of global trends in the transformation of the international order.

The second section reveals the institutional structure of the OSCE and determines its main areas of activity in the political, military and humanitarian spheres; the peacemaking potential of the OSCE is clarified and the role of the organization in resolving conflicts in Europe in a multipolar world.

The third section identifies key problems and limitations in the effectiveness of the OSCE institutional mechanism in the context of the transformation of the international order; practical areas of cooperation between Ukraine and the OSCE in the field of security, human rights, and conflict resolution are identified.

Keywords: OSCE, European security, international order, collective security, conflict prevention, conflict resolution, hybrid threats.

ВІДГУК

на кваліфікаційну роботу магістра
студентки 2-го курсу групи УВ-61 денної форми навчання
спеціальності 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»
освітньо-професійної програми
«Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»
Навчально-наукового інституту «Каразінський інститут
міжнародних відносин та туристичного бізнесу»
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
Волинець Яни Михайлівни
на тему «ОБСЄ як складова системи європейської безпеки в умовах
трансформації міжнародного порядку»

1.Актуальність теми зумовлена глибокими геополітичними змінами, що відбуваються у Європі після повномасштабної агресії Росії проти України у 2022 році. В умовах руйнування традиційної архітектури безпеки, кризи довіри між державами та зростання гібридних загроз роль інституцій, здатних забезпечувати політичний діалог, превентивну дипломатію та моніторинг безпекових процесів, набуває принципового значення. Саме ОБСЄ, будучи найбільшою регіональною безпековою організацією, що охоплює простір від Ванкувера до Владивостока, виступає ключовою платформою для погодження підходів до врегулювання конфліктів і підтримання стабільності. Крім того, трансформація міжнародного порядку супроводжується посиленням конкуренції між глобальними центрами сили, що вимагає оновлення механізмів колективної безпеки та підвищення ефективності інституційних форматів співпраці. ОБСЄ опинилася перед необхідністю адаптації свого мандату й інструментів роботи до нових реалій, що робить її діяльність предметом поглибленого аналізу. Для України дослідження ролі ОБСЄ має особливе значення, адже організація тривалий час була важливим посередником у врегулюванні конфлікту на Донбасі та моніторингу ситуації в зоні війни. Таким чином, актуальність теми визначається як глобальними змінами у сфері безпеки, так і потребою підвищення інституційної спроможності ОБСЄ в умовах сучасних викликів..

2. Позитивні аспекти в роботі. Зміст роботи повністю відповідає обраній темі. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Позитивними рисами кваліфікаційної роботи магістра є системність та послідовність викладення матеріалу.

3. Недоліки роботи. В той же час, автору слід було б приділити більше уваги ілюстративній частині роботи, однак це не впливає на роботу в цілому.

4. Практична цінність висновків і рекомендацій. Запропоновані у кваліфікаційній роботі магістра теоретичні положення та висновки можуть бути використані: органами державної влади України полягає насамперед у можливості використання іспанського досвіду як дієвої моделі адаптації системи національної інформаційної безпеки до умов багатовимірних гібридних загроз. Зокрема, аналіз стратегічних документів Іспанії та її підходів до міжвідомчої координації дозволяє українським інституціям, передусім РНБО, Міністерству оборони, Службі безпеки України та Міністерству цифрової трансформації, посилити інституційні механізми реагування на інформаційні операції, кібератаки та кампанії дезінформації;

5. Загальна оцінка дипломної роботи та її допуск/не допуск до захисту перед ЕК. Кваліфікаційна робота магістра Волинець Яни Михайлівни на тему «ОБСЄ як складова системи європейської безпеки в умовах трансформації міжнародного порядку» заслуговує на позитивну, а її авторка гідна присвоєння кваліфікації магістра міжнародних відносин, суспільних комунікацій та регіональних студій.

Керівник кваліфікаційної роботи,
доктор політичних наук, професор,
професор кафедри міжнародних відносин,
міжнародної інформації та безпеки
Харківського національного

університету імені В.Н. Каразіна

Куц Г.М.

РЕЦЕНЗІЯ

на кваліфікаційну роботу магістра
студентки 2-го курсу групи УВ-61 денної форми навчання
спеціальності 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»
освітньо-професійної програми
«Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»
Навчально-наукового інституту «Каразінський інститут
міжнародних відносин та туристичного бізнесу»
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
Волинець Яни Михайлівни
на тему «ОБСЄ як складова системи європейської безпеки в умовах
трансформації міжнародного порядку»

1. Актуальність теми зумовлена глибокими змінами, що відбуваються у сфері міжнародних відносин та регіональної безпеки після 2014 року й особливо після повномасштабної агресії Росії проти України у 2022 році. Система безпеки, заснована на принципах Гельсінського заключного акту, переживає безпрецедентні випробування, адже фундаментальні норми непорушності кордонів, суверенітету та мирного врегулювання конфліктів зазнали суттєвого порушення. У цьому контексті, ОБСЄ, яка історично виконувала функції платформи для діалогу та механізму раннього попередження, постає одночасно і як інструмент стабілізації, і як інституція, що потребує модернізації. З одного боку, її можливості у сфері моніторингу, превенції конфліктів та підтримки прав людини залишаються критично важливими. З іншого, консенсусний принцип ухвалення рішень значно обмежує ефективність організації у кризових умовах, що, своєю чергою, підсилює дискусії щодо реформування інституційних форматів європейської безпеки. Таким чином, дослідження ролі ОБСЄ є важливим не лише для розуміння її функціональності у сучасному міжнародному порядку, але й для формування підходів до майбутньої архітектури європейської та глобальної безпеки..

2. Характеристика якості виконання кожного розділу роботи. У першому розділі «ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ БЕЗПЕКИ» визначено поняття та простежити еволюцію системи європейської безпеки в контексті глобальних тенденцій трансформації міжнародного порядку.

У другому розділі « ДІЯЛЬНІСТЬ ОБСЄ У КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ПОРЯДКУ» розкрито інституційну структуру ОБСЄ та визначити її основні напрями діяльності у політичній, військовій та гуманітарній сферах; з'ясовано миротворчий потенціал ОБСЄ та визначити роль організації у врегулюванні конфліктів у Європі в умовах багатопольярного світу.

У третьому розділі «СТРАТЕГІЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ ПОСИЛЕННЯ РОЛІ ОБСЄ В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ БЕЗПЕЦІ» виявлено ключові проблеми та обмеження

ефективності інституційного механізму ОБСЄ в умовах трансформації міжнародного порядку; визначено практичні напрями співпраці України з ОБСЄ у сфері безпеки, прав людини та врегулювання конфліктів.

3. *Ступінь обґрунтованості висновків роботи.* Висновки достатньо обґрунтовані та відповідають поставленим завданням у кваліфікаційній роботі.

4. *Використання в дипломній роботі останніх досліджень.* Варто відзначити, що автором проаналізовано значний обсяг фактологічного матеріалу. Був здійснений детальний аналіз обраної проблематики, наукові методи використані коректно. Проаналізовано великий спектр вітчизняної та зарубіжної наукової літератури.

5. *Позитивні сторони роботи.* Зміст роботи повністю відповідає обраній темі. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел. В дипломній роботі присутня системність та послідовність викладення матеріалу.

6. *Недоліки роботи.* Доцільно було б більше уваги приділити теоретичній частині дослідження, однак це не впливає негативно на дипломну роботу в цілому.

7. *Практичне значення.* Теоретичні положення та висновки можуть бути використані у формуванні комплексних рекомендацій щодо вдосконалення регіональних безпекових механізмів; отримані висновки мають значення для національних урядів, які прагнуть ефективніше інтегруватися у спільний простір європейської безпеки, вони допомагають визначити оптимальні формати взаємодії держав з інституціями ОБСЄ, забезпечити узгодження національних політик з багатосторонніми нормами та принципами, а також розробити більш реалістичні стратегії залучення до врегулювання конфліктів.

8. *Загальна оцінка кваліфікаційної роботи.* Кваліфікаційна робота магістра Волинець Яни Михайлівни на тему «ОБСЄ як складова системи європейської безпеки в умовах трансформації міжнародного порядку» заслуговує на позитивну, а її авторка гідна присвоєння кваліфікації магістра міжнародних відносин, суспільних комунікацій та регіональних студій.

Рецензент:

кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політології,
соціології і культурології

Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди

ДБІКОВА Юлія Сергіївна

Підпис: *Юлія Сергіївна Дбікова*
засвідчується зав. загальною частиною

